

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Värdegrunden i praktiken
en studie av Tingbergsskolan i Kungsbacka
Jan Hedberg

”LAU 660”

Handledare: Mirzet Tursunovic

Examinator: Håkan Thörn

Rapportnummer: Ht 06 2480-14

Abstract

Examinationsnivå: Lärarutbildningen 60p
Korta programmet

Titel: Värdegrunden i praktiken
en studie av Tingbergsskolan i Kungsbacka

Författare: Jan Hedberg

Termin och år: Höstterminen 2006

Institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Mirzet Tursunovic

Rapportnummer: Ht 06 2480-14

Nyckelord: värdegrund, styrdokument, mål, medel, tillit

Syftet med detta arbete är att undersöka hur värdegrunden kan realiseras på det lokala planet utifrån de centrala målen och styrdokumentet. För att åskådliggöra detta har jag intervjuat rektor, lärare och kamratstödjaransvarig på Tingbergsskolan i Kungsbacka. Syftet med intervjuerna är att undersöka på vilket sätt skolan konkret arbetar för att hos eleverna implementera de grundläggande värden som man upplever som väsentliga.

Resultatet pekar på att skolan har haft de centrala målen i åtanke när man utformat sin lokala handlingsplan/likabehandlingsplan men man har också tagit hänsyn till skolans kultur och omgivande sociala förhållanden, vilket får anses ligga i linje med de av den centrala nivån avsedda intentionerna.

En förankring av de normer som man upplever som värdefulla är ett viktigt incitament för att skapa en lugn och trygg skolmiljö, något som också är av väsentlig betydelse för elevernas lärande. Vidare är det av vikt att det är synbart vilken påföljd som inträffar vid brott mot de gemensamma reglerna.

Det är således av stor betydelse att skolpersonalen tar värdegrundsfrågorna på stort allvar och får eleverna att reflektera, diskutera och tillämpa dessa frågor i sin dagliga skolmiljö. Tingbergsskolan är ett gott exempel på detta.

Förord

Jag vill härmed framföra mitt varma tack till rektor, lärare och kamratstödjaransvarig på Tingbergsskolan i Kungsbacka som på ett positivt och engagerat sätt ställt upp på mina intervjuer om hur skolan arbetar med värdegrunden i förhållande till de centrala styrdokumenterna.

Vidare vill jag också framföra ett lika varmt tack till Mirzet Tursunovic vid Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet som under arbetets gång kommit med värdefulla tips om litteratur och vidare kommit med synpunkter och påpekanden under tiden som jag skrivit och sammanställt undersökningen.

Lika tacksam är jag mot vänner och kollegor som för det stöd och engagemang jag fått.

Göteborg i april 2007

Jan Hedberg

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte och frågeställningar	2
3. Metodologiska ställningstaganden	3
3.1 <i>Forskningsetiska principer</i>	3
3.2 <i>Val av metod</i>	4
3.3 <i>Tillvägagångssätt</i>	5
3.4 <i>Undersökningens trovärdighet och tillförlitlighet</i>	6
4. Värdegrund - vad innebär det?	7
4.1 <i>Olika värden</i>	7
4.2 <i>Överföring av värden</i>	7
5. Styrdokumenten och deras funktion	9
6. Presentation av Tingbergsskolan	11
7. Teori och tidigare forskning	13
7.1 <i>Värdegrunden i läroplanen</i>	13
7.2 <i>”Det eviga?”</i>	14
7.3 <i>Historik</i>	15
7.4 <i>Ekonomi</i>	16
7.5 <i>Mångfald</i>	17
7.6 <i>KASAM – känsla av sammanhang</i>	18
7.7 <i>Behovet av värdegrundsarbete</i>	19
7.8 <i>Skolkulturen</i>	20
7.9 <i>Mobbning</i>	20
7.10 <i>Styrmedel</i>	20
7.11 <i>Hur det går till</i>	21
7.12 <i>Sammanfattning</i>	23
8. Resultatredovisning	24
8.1 <i>Vilken vision genomsyrar Tingbergsskolans värdegrundsarbete?</i>	24
8.2 <i>Hur realiseras visionen i det dagliga arbetet?</i>	25
7.11 <i>Telefonintervju med ordföranden i Nämnden för förskola och grundskola</i>	27
9 Analys	28
9.1 <i>Central nivå</i>	28
9.2 <i>Kommunal nivå</i>	29
9.3 <i>Lokal nivå</i>	29

10 Avslutande diskussion	31
11 Fortsatt forskning	33
12. Referenslista	34
Bilagor: intervjufrågor till rektor, lärare och kamratstödjaransvarig	

1 Inledning

1.1 Inledande diskussion

Min ambition med denna uppsats är att i ett konkret fall undersöka hur skolans värdegrund tillämpas på lokal nivå i förhållande till de centralt angivna styrdokument. Den lokala nivån representeras av Tingbergsskolan i Kungsbacka kommun, en skola som enligt min uppfattning i hög grad valt att arbeta med värdegrundsfrågorna. Detta arbetssätt, vilket jag avser att presentera längre fram i uppsatsen, kännetecknas av att de har ambitionen att låta värdegrundsrelaterade frågeställningar genomsyra hela skolans vardagliga arbete både i formella klassrumssituationer och i den informella miljön på rasterna.

Anledningen till att jag tycker det är intressant att närmare undersöka hur man i en konkret skolmiljö arbetar med värdegrundsfrågorna är att dagens skola i högre grad har fått ett ökande ansvar för barnens socialisation. Tillgänglig statistik visar att de flesta barn har föräldrar som arbetar. 80 % av barnen har en mamma som arbetar och för 90 % av barnen är pappan verksam i arbetslivet. 25 % av alla barn växer upp med endast en förälder. Barn i åldrarna 10 - 18 år upplever oftare att pappan inte har tid med dem än att mamman inte har det, men de allra flesta barn anser att föräldrarna alltid eller oftast har tid med dem. (Scb 2006). Barnen tillbringar emellertid en allt större del av sin vakna tid utanför hemmet, på dagis, i skolan eller på fritids beroende på föräldrarnas arbetsförhållanden. Personalen vid dessa institutioner får då en inte oväsentlig betydelse att komplettera hemmet som förebilder.

Att bara undervisa om värdegrunden är enligt min mening inte tillräckligt. Om skolan vill framstå som en skola som präglas av medmänsklighet måste den slå vakt om vissa värden. Skolan kan inte förhålla sig värdeneutral. Det är i det konkreta handlandet som man visar vilka värden som man anser är väsentliga. Man brukar säga att barn inte gör som vuxna säger utan som vuxna gör. Vuxna har möjlighet att vara både goda och dåliga förebilder.

Begreppet värdegrund infördes i Läroplan för det obligatoriska skolväsendet 94 (Lpo 94), men det är av intresse att konstatera att det ändå inte var något nytt som infördes. Snarare förhåller det sig på det sättet att frågor om etik och moral som tidigare enbart varit en fråga för undervisningen i religionskunskap nu tydliggjordes på så sätt att värdegrundsfrågorna skall genomsyra hela skolans vardag. En viktig följdfråga i detta sammanhang blir då att mera konkret förklara vad som menas med och vad som kännetecknar värdegrunden.

Människan lever som en social varelse hela tiden i olika gemenskaper, i skolklassen och med kompisarna på fritiden. För att gemenskapen skall fungera måste vissa grundläggande regler finnas. Skolan har en betydande roll att spela när det gäller att påverka beteenden och handlingsmönster. De värderingar man vill förmedla måste synliggöras, konfronteras och samtalas om för att elevernas demokratiska medvetenhet skall kunna utvecklas.

Normer och värden är nödvändiga för att den mänskliga samvaron skall fungera. Alla normer behöver fördenskull inte vara goda och eftersträvansvärda. Vi värderar vilka normer som är goda och vilka som är onda. För att normer skall anses som kvalificerade för att ingå i en god värdegrund krävs att de omfattas av och uppfattas som legitima av i vart fall merparten av samhällsgemenskapens invånare. Uppgiften för skolans läroplan är att gestalta vilka normer

och värden som anses värdefulla att beakta och förhålla sig till. Eftersom skolan är en del av samhället är det således av vikt att de normer och värden som skolan önskar förmedla speglar den gemensamma värdegrund som råder i samhället i övrigt.

1:2 Styrdokumentet och deras funktion

I detta sammanhang är det intressant att ställa sig frågan vilken roll och funktion styrdokumentet spelar i dagens skola. Hur mycket styr och påverkar den centrala nivån den lokala nivån i dess arbete med värdegrundsfrågorna, och hur stor frihet och vilket ansvar har den lokala nivån för att verkställa de intensjoner som är önskvärda att förmedla?

Som Ola Sigurdsson konstaterar (Sigurdsson, 2002 s 10) är det inga nya värden som framkommer i den nu gällande läroplanen, utan det som är nytt är att det skett en tydligare konkretisering av resonemanget kring skolans värdegrund. Skolans roll har vidare alltid varit av både fostrande och kunskapsförmedlande karaktär, så i detta hänseende finns det inga skillnader mellan Lpo 94 och tidigare läroplaner.

Läroplanernas funktion är att tydliggöra och legitimera den värdegrund som man från parlamentariskt håll fastslagit att skolan skall vila på och att organisera skolans innehåll, såsom kunskapsmål, elevinflytande, samverkansmål, bedömningar av eleverna och rektors ansvar. Läroplanen är således ett led - ett mål - för styrningen av skolverksamheten. De mål som den centrala nivån sätter upp är av nationell karaktär, medan det ankommer på den lokala nivån att omforma, tolka, konkretisera och verkställa målen utifrån lokala förutsättningar, vilka många gånger är av mycket skiftande karaktär. Förutsättningarna för att omsätta värdegrundens intensjoner varierar starkt beroende på var i Sverige man befinner sig. Man kan exempelvis jämföra sådana ytterligheter som en skola i någon av våra storstäders miljonprogramsförorter med i en skola i norra Sveriges glesbygd. Det faktum att Sverige är ett mångkulturellt samhälle med flera modersmål, traditioner och religioner leder till att man, framför allt på den lokala nivån, är enig om vilka värden som man är överens om som grund för skolans arbete och hur dessa värden skall omsättas i den lokala skolans arbete. Kort sagt kan man tala om en "vad"-del och en "hur"-del, det vill säga att den centrala nivån fastställer målen för verksamheten, medan den lokala nivån beslutar om hur dessa mål skall realiseras. Således läggs i detta arbete ett stort ansvar på den enskilde läraren att utifrån kursplaner och läroplaner göra urval och organisera innehållet. I detta sammanhang är det även av vikt att framhålla att eleverna inkluderas i arbetet så att den förankring och legitimitet som är nödvändig för att nå en hög måluppfyllelsegrad - och därmed önskad internalisering av de normer och värden man är enig om skall gälla - kommer till stånd.

Läroplanen bygger på tre grundpelare och förutsätter tre aspekter på *professionell kompetens*. En aspekt handlar om kompetens att *konkretisera läroplanens mål, göra urval av innehåll, organisera innehåll* och kunna *utvärdera resultatet av undervisningen*.

Den andra aspekten handlar om undervisningen, att *skapa goda villkor för lärande*, att kunna *stödja lärandet* och att kunna *leda undervisningen mot målen*.

Den tredje aspekten handlar om att verka utifrån värdegrunden och därmed att ha en tydlig *etisk hållning*.

För att kunna förverkliga dessa mål krävs professionalitet av läraren ifråga om organisation av undervisningen, det vill säga dels hur gå tillväga för att realisera målen, dels värdera målopplifillesegraden. Att leda undervisningen mot de stipulerade målen ställer krav på ledaregenskaper och för att kunna skapa en god inlärningsmiljö är det nödvändigt med en god relation till eleverna och stödjä dem i deras lärande. Alltsammans detta förutsätter en god förankring i de värden som skolan enligt styrdokumentet skall stå för.

Det är också nödvändigt att innehållet i läroplanerna ställs i relation till skolornas lokala förutsättningar och deras omgivande miljö. Läroplanernas utformning ger stora möjligheter till lokala anpassningar, vilket också är en förutsättning för en decentraliserat utformad verksamhet. Alltför generella målformuleringar kan öppna upp för oprecisa eller motsägande tolkningar av läroplanens intensioner. Läroplanen får anses som ett bindande styrdokument som tillåter den lokala nivån att anpassa verksamheten efter lokala förutsättningar så länge man håller sig inom den av den centrala nivån uppsatta ramarna och intensionerna. Således kan man på goda grunder hävda att kommunernas lokala skolplaner och skolornas arbetsplaner skall spegla de mål och intensioner som formulerats på central nivå.

Det är i detta sammanhang värt att notera att det sedan den 1 april 2006 finns en lag som stadgar ett förbud mot diskriminering och kränkande behandling av barn och elever på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning och funktionshinder. Detta innebär att barn och elever får ett stärkt skydd mot kränkande behandling. Lagen gäller all verksamhet som bedrivs enligt Skollagen (SFS 1985:1100). Skolverket har tillsynsansvar för att lagen följs inom skolverksamheten. Ett barn- och elevombud skall se till att barns och elevers rättigheter tas till vara på den lokala skolan och denna är under skadeståndsansvar skyldig att upprätta en likabehandlingsplan.

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta uppsatsarbete är att undersöka hur den studerade skolan i sitt praktiska arbete tillämpar värdegrunden och dess intentioner såsom den uttrycks i styrdokument, läroplaner och lokala arbetsplaner, det vill säga i vilken mån överensstämmer den lokala praktiska tillämpningen med de centralt angivna målen och intentionerna.

Dessa frågeställningar ingår också i syftet med uppsatsen:

- a) Vilken vision genomsyrar värdegrundsarbetet på Tingbergsskolan?
- b) Hur realiserar Tingbergsskolan sin vision i skolans vardagliga verksamhet?
- c) Vad gör man om de överenskomna reglerna åsidosätts?

3 Teori och tidigare forskning

3.1 Värdegrund - vad innebär det?

Skälet till att människor lägger olika innebörd i begreppet värdegrund beror på vem man frågar och människor lägger olika innebörd i detta begrepp utifrån sina egna referensramar.

Bonniers svenska ordbok (1980) ger inget besked om ordet ”värdegrund”. Jag slår istället upp ordet ”etik” som definieras som ”läran om seder och moral” Därefter slår jag upp ordet ”moral” som definieras som ”regler för vad som är rätt och orätt; förmåga att följa dessa regler”. I detta arbete väljer jag att använda orden etik och moral synonymt med varandra. Värdegrunden torde innefatta en samling av gemensamma regler som det är viktigt att följa för att vi skall kunna leva ett gott liv tillsammans. Eftersom jag i denna uppsats valt att undersöka hur värdegrundens intensioner tillämpas på en av landets många skolor väljer jag att citera hur Lpo 94 definierar skolans värdegrund och uppdrag:

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (SFS 1985:1100) slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. (1 kap 2§ 3st)

De tre bärande element som anges i den ovan citerade paragrafen är demokrati, människovärde och respekt för den gemensamma miljön. Skolans mål får således anses vara att konkretisera och överföra dessa egenvärden i enlighet med sin fostrande uppgift och att verka för att eleverna tränas till kritiskt tänkande, reflekterande och hänsynstagande samhällsmedborgare med förmåga att ta eget ansvar. Vidare betonas varje människas särart och unicitet som skyddsvärd och okränkbar samt en respektfull syn på den gemensamma miljön, något som inte enbart enligt min mening bör ses omsorg om naturmiljön utan även hur vi bör förhålla oss i vår livsmiljö tillsammans med våra medmänniskor.

Inom etiken skiljer man på egenvärden och instrumentella värden, där egenvärden är sådana värden som inte behöver motiveras annat än utifrån sig själva, såsom kamratskap, frihet och rättvisa, medan instrumentella värden är sådana värden som kan behövas för att vi ska kunna uppnå egenvärden. Pengar och mat är exempel på instrumentella värden. En viktig fråga att ställa sig är vilka egenvärden som är mest betydelsefulla för mig som individ och vilka är mest betydelsefulla i den och/eller de gemenskaper jag befinner mig i. Detta får till följd att det också blir nödvändigt att ta ställning till vem eller vilka som skall omfattas av dessa egenvärden. Det kan röra sig om mig själv, min familj, kamratgänget i skolan och på fritiden eller alla människor, beroende på var jag befinner mig och mina relationer till den omgivande världen.

Nedanstående citat är hämtat från Skolverkets publikation *Ständigt. Alltid* (1999) där artikeln Värdegrunder i skolan av Bodil Jönsson, biträdande professor vid Lunds Tekniska Högskola ingår:

Skolans värdegrund har inte varit och är inte heller en värdegrund för den sökande människans stigar inuti skolan: den är en värdegrund för samhällets och förfädernas anvisningsmärken till de unga. Det är dessa som är de kulturbärande direktöverföringarna. Visserligen rymmer skolan ett antal goda lärare, inriktade på sökande elever, och de gör det som goda lärmästare alltid gjort – de lockar fram snarare än att lägga till. Barnmorskelärare är vad de är, de goda lärarna – tankens och känslans framhjälpare. Men de är för få – det skulle behövas minst en barnmorskelärare per elev. (*Ständigt Alltid* 1999 s 49)

Citatet uttrycker ett bärande element av vad värdegrunden handlar om, nämligen överförande av värden som av tidigare generationer ansetts som värdefulla för ett gott samhälle. Det är en samling av riktlinjer och vägmärken som av erfarenhet visat sig betydelsefulla i skolans fostrande uppgift i första hand, det vill säga en ryggsäck av värden, tankar och värderingar som ansetts behövlig för den unga människan att ha med sig på sin vandring mot okända mål. Det är den föregående generationen som ställer in kompassriktningen, och skolans roll har alltid varit att fostra - antingen till goda och lydiga lutheraner eller till demokratiska och kritiskt tänkande samhällsmedborgare. Ola Sigurdsson (Sigurdsson 2002 s 10) har fog för sin uppfattning när han påstår att ”resonemanget om värdegrunden idag är betydligt utförligare än vad som tidigare varit fallet”. Skolans värdegrund innehåller inga nya värden utan får anses som en konkretisering och ett förtydligande av traditionella värden och tänkesätt.

3.2 Värdegrunden i läroplanen

Det har alltid funnits olika formuleringar kring vilka värden som skall förmedlas i skolan. Det finns därför anledning att fråga sig hur varaktig värdegrunden är. Klart är emellertid att innehållet i den om vad som skall ingå har varierat och kommer att variera från tid till tid. Samhällsutvecklingen och samhällsstrukturen har alltid påverkat skolan och dess uppdrag. Ideologier och religiösa föreställningar har också påverkat samhället och dess invånare från tid till tid. Likaså har ekonomiska förutsättningar betydelse på vad som skolan skall förmedla. Vidare har de lokala förutsättningarna såsom skolkulturen inverkan på hur värdegrunden skall förmedlas i skolans vardagliga arbete. Därför har jag valt att i detta avsnitt försöka belysa hur frågeställningarna behandlats i arbetet med den nya läroplanen, Lpo 94, försöka belysa föränderligheten, varaktigheten i och vad som en gemensam värdegrund bör innefatta, det historiska perspektivet och ekonomiska faktorerers inverkan på vad skolan skall förmedla. Vidare tas frågan om mångfald, läroplanens styrande funktion och behovet av värdegrundsarbete i skolan upp, liksom skolkulturens betydelse samt en jämförelse mellan olika teorier och hur de avspeglar sig i Tingbergsskolans praktiska arbete. Dessutom innehåller avsnittet en kortfattad redogörelse för Aaron Antonovskys KASAM-teori (Känsla Av SAMmanhang).

Värdegrund som begrepp presenterades första gången i samband med arbetet med den nya läroplanen som kom att kallas Lpo 94. I propositionerna 1992/93:220, 1992/93:250 står det: ”Som verkligt viktigt framstår skolans värdegrund förankrad i kristen etik och västerländsk humanism”. Kring denna formulering framstod en intensiv debatt som Ulla-Britt Hagström redogör för i sin uppsats *Läroplanens värdegrund*. (Hagström 1995 s 103). Skolverket skriver i sitt svar på kritiken till propositionen att ”den etik som utredningen föreslår att skolan skall präglas av har sin historiska bakgrund i kristendomens ställning och den västerländska traditionen i det svenska samhället” (s 104).

Anders Piltz skrev på begäran av Läroplanskommittén i en bilaga till dess betänkande *Skola för bildning* (SOU 1992:94, bilaga 8) att ”den etik som förvaltas av judisk-kristna traditionen, inklusive det grekisk-romerska arv som sedan börjat ingå däri, aldrig kunnat ersättas av något likvärdigt alternativ” (Hagström 1995 s 109). Med hänsyn till den utgångspunkt som Piltz har i hans egenskap av präst i dominikanerorden är hans resonemang naturligt enligt Hagström.

Han gör däremot en helt korrekt analys när han i nämnda utredning påpekar att ”lagstiftningen inte kan omfatta allt som etiken kräver, den förpliktigar utifrån, etiken inifrån” (Hagström 1995 s 58).

Ett konstaterande som Piltz gör i sin utredning är att han anger att de religiöst grundade motiven att uppfylla dessa etiska krav hör till trons område (Hagström 1995 s 109). Genom detta sitt uttalande ger han, åtminstone indirekt, stöd åt läroplanens skrivelse att skolan skall vara icke-konfessionell. Vidare menar Hagström att Anders Piltz är tydlig med att framhålla att ingen måste vara kristen - eller som jag föredrar att tolka hans uttalande omfattas av någon religion - för att handla etiskt rätt. Piltz menar vidare att etikens krav gäller alla människor och är åtkomliga för mänskligt förnuft. Att hävda att kristendomen skulle ha ett slags etiskt monopol är således att betrakta som en myt är den slutsats man med fog kan dra efter att ha tagit del av Piltz resonemang.

Anders Piltz uttalade sin uppfattning i samband med läroplansförslaget att den kristet humanistiska traditionen är att hänföra till personbegreppet och undviker värderesonemang i förhållande till den mänskliga personen. Det är snarare fråga om sådant som mänsklig värdighet. Piltz menar med värdighet att varje individ har rätt till andras aktning oberoende av förmåga och att den kristna etikens innehåll kan mycket väl vara densamma som andra kulturers, men den kristna motiveringen är specifik samt att den senare är en trosfråga och kan inte traderas av skolan (Hagström 1995 s 110). Piltz gör sig emellertid skyldig till en motsägelse när han påstår att den kristna etikens innehåll är grund för alla kulturers samlevnad i Sverige. Vad det är då som gör den specifikt kristen - eller muslimsk - eller judisk? Att sätta en kristen etikett leder snarare enligt min mening till en exkludering istället för en inkludering.

Att, som kompromissförslaget blev, att ”kristen etik” omskrevs till ”den etik som förvaltas av kristen tradition” ledde enbart till att läroplanen blev obetydligt mindre normativ till sin karaktär än det ursprungliga förslaget.

3.3 ”Det eviga”?

Det är, som nämnts ovan, en medveten strävan att de värden som läroplanen önskar förmedla skall vara så långt som möjligt allmängiltiga och oberoende av tidsanda och kulturella strömningar. Hur dessa värden skall tolkas varierar beroende på människosyn, förhärskande ideologier och verklighetsuppfattningar. Det är ett ofrånkomligt faktum att vi som individer påverkas av den tid vi lever i och vårt historiska, kulturella, sociala och religiösa arv, vilket också styrks av nedanstående citat:

”De grundläggande ställningstagandena i läroplanerna tar sin utgångspunkt i en specifik samhällssyn och människosyn”.(Zackari & Modigh (2002) s 38.

Nedan återges delar av Skolans värdegrund och uppdrag hämtat från Läroplan för det obligatoriska skolväsendet 1994 (Lpo 94)

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1100) slår fast att *verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar* och att var och en som verkar inom skolan skall främja *aktningen för varje människas egenvärde* och respekten för vår gemensamma miljö (1 kap. 2 §)./---/ Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. (Lpo 94)

Enligt den tolkning som Zackari och Modigh gör skall skolans demokratiska värden överensstämma med den etik som förvaltas av dessa traditioner, och författarna konstaterar helt följdriktigt att tolkningarna av vad detta innebär är något som är föränderligt från tid till tid.

Som jag förstår Zackari och Modigh förutsätter detta att även andra traditioner än de specifikt svenska sådana bör tas in i diskussionen om vad värdegrunden skall omfatta, speciellt om man vill skapa trovärdighet för de demokratiska värderingar som värdegrunden också är satt att förvalta. Självfallet spelar traditioner en viktig roll som en sammanhållande faktor i samhället i syfte att bevara gemenskap och tillhörighet, men visar vi inte öppenhet och respekt och bejakar de likheter och olikheter som finns samt för en ständigt pågående diskussion om vilka traditioner som är väsentliga kan ett vidmakthållande av bestämda traditioner verka exkluderande för vissa elever, vilket kan få till följd att aktningen för allas egenvärde urholkas.

Varje läroplan är barn av sin tid på så sätt att de ger uttryck för tidens värderingar och ideologiska strömningar och vilken syn man har på skolans roll i samhället. Dagens debatt handlar mycket om relationen mellan skolans fostrande roll och dess kunskapsförmedlande roll. Under alla förhållanden måste emellertid skolan ingripa mot oacceptabla beteenden för att inte sända ut dubbla budskap om man vill framstå som en garant för att ge sina elever en demokratisk fostran och ett solidariskt förhållningssätt. I denna uppsats vill jag undersöka hur Tingbergsskolan i sina handlingsplaner försöker transformera de centralt givna målen, men även hur man i handling försöker omsätta dessa.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det inte är okomplicerat att ge en exakt definition av vad som en gemensam värdegrund skall innefatta. Olika kulturer och olika tidsepoker lägger skilda innebörder och vikt vid vad som är gott och eftersträvansvärt. Ett exempel på detta är att lika arvsrätt för barn födda utom äktenskapet infördes så sent som 1970, något som vi idag tar för självklart. Ett försök till definition värdegrund skulle, som jag ser det, kunna vara en minsta gemensam nämnare av normer och värden som omfattas av och är legitimt förankrade i de gemenskaper som vi som individer ingår i. Syftet med dessa normer och värden är att vi tillsammans skall kunna leva ett så gott liv som möjligt.

3.4 Historik

När den allmänna folkskolan infördes 1842 var kristendomskunskapen skolans portalämne med Luthers lilla katekes och dess förklaringar till budorden. Religionen sågs som grunden för skolans undervisning om etik och moral beroende på den kristna enhetskultur som präglade landet vid denna tid. Kristendomen hade således karaktären av "statsbärande ideologi" (Zackari & Modigh 2002 s 47).

Under mellankrigstiden stärktes tilltron till vetenskap och forskning som problemlösningssmedel, och det kom att avspeglade sig även på samhällsliga problem. Religiösa föreställningar ifrågasattes, inte minst av filosofen Axel Hägerström, som intog en positivistisk inställning med ett förnekande av allmängiltiga värden och att absoluta rättigheter inte existerar. Denna filosofiska riktning, benämnd Uppsalaskolan, påverkade i inte obetydlig grad en utveckling av en "social ingenjörskonst" i Sverige, en uppfattning att samhällsliga problem kan regleras med politiska styrmedel. Zackari och Modigh hävdar att "när juridikens ställning dock inte längre följde moralen /.../ försvagades tilltron till den sociala ingenjörskonsten" (Zackari & Modigh 2002 s 48). Det uppstod således ett allt större gap mellan givna lagar och vad som benämns allmänt rättsmedvetande. Lagarna fick på så sätt en bristande förankring i medborgarnas uppfattning om vad som är rätt och riktigt.

Efter andra världskriget växte sig tanken på att skapa en grundläggande medborgarutbildning för alla sig allt starkare. Skolans uppdrag blev att barn och ungdomar skulle utveckla ett demokratiskt och kritiskt granskande förhållningssätt både till kunskap och samhälle i syfte att stärka demokratin och medborgarinflytandet med följderna av totalitära ideologier i färskt minne. Allas lika rätt till utbildning framhölls vilket framgår av det betänkande som lämnades av 1946 års skolkommision (SOU 1948:27), och som Zackari och Modigh återger:

Demokrati bygger på alla medborgares fria samverkan.
En sådan verksamhet måste i sin tur bygga på fria personligheter.
Skolans främsta uppgift blir att fostra till demokratiska människor[...]
Skolan bör medvetet fostra till självständighet och kritiskt sinnelag[...]
Den demokratiska skolans uppgift är alltså att fostra fria självständiga människor, för vilka samarbete är ett behov och en glädje." (Zackari & Modigh 2002 s 48)

I början av 1990-talet fick etik och moralfrågor en förnyad aktualitet inte minst på grund av att Kristdemokraterna kom med i den borgerliga regeringen mellan åren 1991 - 1994. Partiet bildades 1964 som en reaktion på att religionsämnet ställning i skolan enligt deras mening försvagats och nu såg man sin chans att ge moralfrågorna en högre status.

Läroplanskommittén (SOU 1992:94) gav också i sitt slutbetänkande en tydlig markering av att det i ett alltmer föränderligt samhälle är det av vikt med beständiga värden för samhället och dess invånare, något som Zackari och Modigh också påpekar:

”Oförytterliga värden är de som i en given kulturkrets gäller under alla omständigheter. De utgör medborgarnas samfälliga moraliska grund som egentligen inte behöver motiveras med målrationella argument. Ingen kan med hänvisning till arbetslivets förändrade krav eller till nya rön om undervisningens inlärningsresultat hävda att nu har det ena eller det andra oförytterliga värdet satts ur spel. Värden är i kraft oavsett om de i enskilda fall kan te sig opraktiska, oekonomiska eller onyttiga.”(Zackari & Modigh 2002 s 49)

”Mycket från /.../ skolans historia känns igen i dagens debatt” (Zackari & Modigh 2002 s 50) och hävdar vidare att kunskapsförmedlingen och det demokratiska uppdraget inte gått att förena. Det äger sin riktighet i så motto att samhället i form av näringsliv och offentlig sektor ställer krav på ökade kunskaper, mycket beroende på inte minst den tekniska utvecklingen. Samtidigt har kravet på att skolan skall vara objektiv sannolikt lett till en villrådighet om vilken etik och vilka värdegrundsfrågor som skolan skall förmedla. Även det förhållandet att det idag finns en mångfald av fristående skolor, varav flera av dem med konfessionell inriktning, leder till att flera olika värdegrunder kan utvecklas. Det förhållandet att föräldrar själva kan välja skola för sina barn innebär att exempelvis föräldrar med en konfessionell syn på etik och moral kan välja en skola med en inriktning som passar dem. Således kan man på goda grunder hävda att det finns inte bara en värdegrund i samhället - utan flera med olika innehåll.

3.5 Ekonomi

Det finns en motsättning mellan skolans kunskapsförmedlande roll och dess demokratiska fostransroll och att arbetsmarknaden ställer allt högre krav på goda kunskaper. Goda kunskaper är emellertid inte tillräckligt. Sådana egenskaper som ”samarbetsförmåga, ansvarstagande, analytiskt sinnelag, självständighet och social kompetens” (Zackari & Modigh 2002 s 44) är också nödvändiga för att klara de villkor som arbetsmarknaden idag ställer. Mot bakgrund av detta har behovet av att diskutera värdegrundsfrågor, och inte minst behovet av att tillämpa dessa kunskaper, ökat markant.

Den ekonomiska krisen under 1990-talet ledde till att alla samhällssektorer, även skolan, drabbades av ekonomiska nedskärningar. Krympande budgetar leder till ökade prioriteringar, där det gäller att få ut så mycket som möjligt för de pengar som finns. Enligt Zackari och Modigh (Zackari & Modigh 2002 s 44) ledde den minskade resurstilldelningen till skolan till att kunskapsförmedlingen kom i fokus.

Emellertid kan man konstatera att med hänsyn till de krav som arbetsmarknaden ställer, förutom kraven på goda kunskaper, är det nödvändigt att eleverna också får möjlighet att utveckla sin sociala kompetens. En viktig faktor i detta sammanhang är värdegrundsfrågorna. Dessa kan dessutom integreras i flera av skolans övriga ämnen, såsom exempelvis samhällskunskap och religionskunskap. Att sträva mot en god skolarbetsmiljö är dessutom något som inverkar positivt på inlärningsförmågan. Ett exempel på hur detta kan gå till är den skola som studeras i detta arbete, nämligen Tingbergsskolan i Kungsbacka.

3.6 Mångfald

Sverige är idag ett mångkulturellt och mångreligiöst land. Detta medför att behovet av och intresset för demokrati och värdegrund ökar. En mångfald av olika kulturer, religiösa uppfattningar, livsåskådningar och traditioner förekommer idag på ett sätt som inte var fallet för 20 år sedan. Detta ställer skolan inför nya utmaningar när det gäller att arbeta med och förankra en grundläggande och gemensam värdegemenskap där exempelvis demokrati och elevinflytande ingår som viktiga komponenter. Det finns en risk att föräldrar från andra kulturer där skoldemokrati och elevinflytande inte förekommer kan reagera på ett negativt sätt och värdekollisioner kan uppstå när de möter en skola som måhända kan uppfattas som kravlös och med brist på normer. För att undvika sådana missförstånd är det viktigt med en god kommunikation mellan skolan och hemmet. Fd skolministern Britt Mogård (m)uttalar sig på följande sätt:

”Samhället måste bygga på någon form av gemensam värdegrund. Men det måste finnas en stor medvetenhet bland lärare om det uppstår problem. Och skolan måste hela tiden förklara och utveckla sitt praktiska arbete med värdegrunden, bearbeta de uppfattningar elever, lärare och föräldrar har”.
(*Ständigt Alltid* 1999 s 37)

Barnen till dessa föräldrar kan komma ”i kläm mellan skolans värdegrund och föräldrarnas etiska och moraliska övertygelse” (Zackari, Modigh 2002 s 65). Barnen kan utsättas för dubbla budskap och dubbla lojaliteter, dels mellan föräldrarnas värderingar och dels mellan skolans värderingar. De uppförandekoder som hemmet präglas av och de värderingar som gäller i skolan, bland kompisarna och i samhället i övrigt riskerar, som jag tolkar Zackari och Modigh, att komma i konflikt med varandra. Det kan röra sig om sådant som deltagande i skolans religionsundervisning och att duscha efter idrottslektionen.

Mångfalden torde få till följd att många skolor måste inta en öppen attityd och omformulera, anpassa och revidera sina etiska ställningstaganden inför Osäkerheten inför det som är nytt kan medföra att man känner sig osäker och villrådlig inför hur dessa frågor skall lösas, men den nya situationen kan också generera ett utrymme för nya kreativa lösningar. En gemensam faktor torde dock vara vilken tolkning man väljer att göra av styrdokumentet. I detta sammanhang är det enligt min mening betydelsefullt att ta fasta på att det inte torde finnas några metoder som är generellt applicerbara på alla skolor i landet, utan styrdokumentet får tolkas utifrån de lokala förutsättningar som råder på varje enskild skola, något som också framgår av nedanstående citat:

Skolor som kommit långt i sitt värdegrundsarbete har integrerat dessa frågor i det dagliga arbetet i stället för att separera de olika delarna genom exempelvis fristående temadagar./---/. Det blir självklart avgörande att ta hänsyn till de lokala förutsättningarna i kommunen och den enskilda skolan för att få en lokal förankring. Samma sak gäller det arbete som måste pågå för att motverka handlingar som bryter mot värdegrunden. Skolan måste finna lokala lösningar på lokala problem.(*Demokrati som uppdrag* 2000 s 36)

3.7 KASAM - känsla av sammanhang

I detta arbete har jag valt att undersöka hur Tingbergsskolan i sitt praktiska arbete väljer att tillämpa värdegrunden i syfte att skapa en god, lugn och trygg skolarbetsmiljö. Därför vill jag också referera till Aaron Antonovsky (1923 - 1994) eftersom hans teorier enligt min mening relaterar till värdegrunden. Hans teori går ut på att människor med hög grad av KASAM (Känsla Av SAMmanhang) har hög livskraft och goda livsmöjligheter.

Teorin består av följande tre komponenter:

a) Begriplighet.

Detta innebär att förstå, ha kunskaper, mental beredskap att och se samband. Den som begriper förstår att det är normalt att exempelvis bli sårad om man utsätts för kränkande behandling. Den som inte förstår kan lätt falla offer för vad vederbörande uppfattar som en oförklarlig händelse som inte kan förstås eller går att göra något åt.

b) Hanterbarhet.

Det räcker inte bara med att förstå, utan det gäller att ha tillgång till lämpliga och konkreta verktyg för att bemästra situationen. Ju större verktygsuppsättning individen förfogar över desto fler situationer klarar individen av. Det handlar också om förmågan att välja rätt verktyg vid rätt tillfälle. Då det händer sorgliga saker i livet, som exempelvis att utsättas för något som man upplever som orättvist och felaktigt, desto större möjligheter har vederbörande att klara av situationen och välja lämpligt handlingsalternativ.

c) Mening.

Människor kan uthärda ganska mycket om prövningarna upplevs som meningsfulla. Människan anser det värt att bearbeta och lösa svåra livssituationer för att kunna gå vidare i livet. Begreppet mening behöver inte innefatta ett mål i sig utan människan kan ha en förmåga att sätta in en händelse i ett större sammanhang i vilket vederbörande ingår. Även en förmåga att se nya och komplicerade situationer som en utmaning ingår i begreppet mening. (Engquist, 2001 s 15)

För att praktiskt kunna förklara och beskriva värdegrundsfrågorna måste man sätta in dem i ett större sammanhang. De måste sättas i relation till den verklighet som de skall tillämpas i. Detta är ett skäl till att de centrala styrdokumenterna har karaktären av att vara mål. Dessa mål måste därefter sättas i relation till den lokala skolverkligheten, något som också är de intensioner som Skolverket har. I det kommande avser jag att närmare redogöra för detta lokala värdegrundsarbete, där Tingbergsskolan i Kungsbacka får utgöra studieobjekt.

3.8 Behovet av värdegrundsarbete

Av de fyra personer ur skolpersonalen som jag intervjuade var det inte någon som uppgav att behovet av att arbeta med värdegrundsfrågor minskat, utan två av dem ansåg att behovet däremot ökat.

Skälet till detta var att skolan fått att skolan har fått ta över en allt större del av de uppgifter som förr ankom på hemmen. Detta fenomen styrks bland annat av Anders Persson med flera. (Persson 2003):

I ett samhälle som successivt har ersatt familjens tidigare roll med statliga och andra institutioner förväntas dessutom skolan ta ett mycket större ansvar än tidigare för barnens socialisation. (Persson 2003 s 44).

Även Zackari och Modigh uppmärksammar detta förhållande:

Länge har vanor, traditioner och värderingar grundlagts i familjen och släkten. /---/I början av 1970-talet ökade kvinnors förvärvsarbete och barnomsorgen började byggas ut kraftigt. /---/ Unga umgås mest med andra unga och vuxna umgås med andra vuxna. Dessa ändrade relationsmönster får konsekvenser för dels barns och ungdomars sociala och känslomässiga utveckling, dels för möjligheterna till möten och kommunikation mellan barn och vuxna. (Zackari & Modigh 2002 s 60)

Den förklaring som intervjupersonerna gav var att barnen inte längre har samma respekt för sina föräldrar som tidigare på så sätt att det skett en förskjutning i maktförhållandet mellan barn och föräldrar till föräldrarnas nackdel. Barnen upplevs idag som mer egoistiska och det är ingen direkt skillnad om barnet har syskon eller inte. Barnens förmåga att visa hänsyn till sin omgivning upplevdes som eftersatt, något som också framkom i intervjuvaran.

Skolväsendet har, precis som andra samhällssektorer, genomgått ekonomiska nedskärningar från 1990-talet och framåt, vilket fått till följd att dagisgruppernas storlek ökat, vilket var en uppfattning som också framfördes.

Man kan således konstatera att utvecklingen gått från ett kollektivistiskt till ett individualistiskt samhälle med krav på självförverkligande och vikten av att satsa på sig själv. Skolelever måste både utom och inom skolan träffa en allt större mängd val, såsom val av vilken eller vilka fritidsaktiviteter man skall ägna sig åt. Den negativa effekten av nya familjekonstellationer kan vara en orsak till påståendet om egoism som framkommer i intervjuerna. Kärnfamiljen har inte samma ställning idag som för tjugo år sedan. Var fjärde barn växer idag upp med ensamstående föräldrar eller bor växelvis hos en av föräldrarna en vecka i taget. Själv har jag som lärare gjort erfarenheter där det gällt att hålla reda på vilken elev som skall ha med sig två lappar hem eftersom "jag bor hos pappa den här veckan, och mamma och pappa talar inte med varandra".

3.9 Skolkulturen

Tingbergsskolan är en mycket homogen skola med få kulturkrockar och dess elever kommer från inte alltför socialt skiktade miljöer. Dessutom är skolan förhållandevis liten och verksamheten präglas av tillit mellan olika personalkategorier. Skolan har dessutom en jämn maktbalans mellan olika personalkategorier. En skola där maktbalansen är ojämn och en utvecklad hierarki har svårare att arbeta med frågor som rör mobbning och kränkande behandling. Skolor med en jämn maktbalans och som ger frihet under ansvar har betydligt bättre förutsättningar att lyckas i sitt arbete med värdegrundsfrågorna (Zackari & Modigh 2002 s 88). Det helhetsperspektiv som Tingbergsskolan ger prov på har sannolikt bidragit till att man enligt min bedömning lyckats så väl som man har gjort. Det förekommer en grundinställning att initiativ måste komma underifrån för att en nödvändig förankring skall bli möjlig.

Anders Persson med flera redovisar i boken *Skolkulturer* (Persson 2003 s 31, 32) en arbetsmiljöundersökning bland grundskolorna i Halmstad. I undersökningen framkom att skolorna hade det gemensamt att de var relativt små skolor med ett elevantal under 500 elever. Bra arbetskamrater och en skolledning som visade tillit till personalen och gav stort handlingsutrymme bidrog också till den gynnsamma arbetsmiljön. Intervjusvaren ger också en samstämmig bild av detta förhållande eftersom de intervjuade lärarna uppgav att de själva har möjlighet att välja hur de vill arbeta med värdegrundsfrågorna i klassen.

3.10 Mobbing

Mobbing definieras som en särskilt försvårande form av kränkande behandling på så sätt att den sker vid upprepade tillfällen och bygger på en inte acceptabel obalans i makt mellan den som mobbar och den som blir utsatt. När beteendet skall anses som kränkande avgörs primärt ur den utsatta personens perspektiv och innefattar inte bara kränkande behandling med fysiska medel, såsom slag och knuffar utan även okvädingsord och psykiska metoder som grimaser, hotelser och utfrysning anses som kränkande behandling. En metod för kränkande behandling som under senare tid aktualiserats i allt högre grad är den som utförs med informationsteknikens hjälp, vilken kan vara särskilt påfrestande för den som utsätts eftersom den inte slutar vid skolporten. Med sms/mms och e-post drabbas den som kränks även på sin fritid och får på detta sätt ingen kränkingsfri zon ens i hemmet. Detta fenomen har skolan emellertid uppmärksammat i sin handlingsplan.

3.11 Styrmedel

Läroplanen är ett medel för den centrala nivån att styra den lokala skolverksamheten. Styrningen kan anses vara av deltagande karaktär på så sätt att styrningen äger rum genom nationella mål men uttolkningen av dem förutsätts ske lokalt. Detta förhållande har Tingbergsskolan tagit fasta på, något som också framkom vid det tillfälle som intervjuerna gjordes. När skolans lokala handlingsplan utarbetades uppgavs det att man sneglade på Skolverkets måldokument i syfte att omtolka och transformera dess intensioner till de lokala förutsättningarna. I målstyrningens karaktär ligger att utforma mål, det vill säga vad verksamheten skall inriktas mot. Medlen för att verkställa dessa mål - och ansvaret för att de verkställs - ligger på den lokala nivån. Genom att Tingbergsskolan valt att låta all personal delta i arbetet med utformandet av skolans handlingsplaner har man uppnått en bred förankring kring hur dessa nationella mål skall realiseras i det praktiska arbetet. Detta arbetssätt, det vill säga att tillämpa och realisera målen utifrån lokala förhållanden, ligger också i linje med skolverkets intensioner. Visserligen kan vi säga att vi idag har en skola för alla, men de lokala förutsättningarna skiljer sig åt mellan olika kommuner och skolor. (Zackari & Modigh 2002 s 19).

3.12 Hur det går till

Metoder som lärarna använder i klasserna är värderingsövningar, ”sitta i ring-samtal”, och även kill- och tjejgrupper förekommer eftersom det enligt vad som framkom finns frågor som bäst lämpar sig att ta upp i grupper som inte är könsblandade. Livskunskap är dessutom schemalagt i skolans samtliga årskurser från och med förskola till och med årskurs 5. Man lägger således stor vikt vid det som Tomas Englund (Englund s 5) kallar för deliberativa

samtal där olika värden och uppfattningar kan konfronteras mot varandra i syfte att individen bibringas förmågan att själv reflektera och ta ställning, överväga och värdera olika argument samtidigt som målet är att finna gemensamma normer och värden som kan omfattas av alla.

Dessa tankegångar kan föras tillbaka på John Dewey, som i sin bok *Demokrati och utbildning* betonar människans roll som en social varelse. Dewey betonar att:

Skolan är verkligen ett viktigt medel för den kommunikation som formar attityderna hos de unga./---/ Människor lever tillsammans i ett samhälle i kraft av det de har gemensamt och kommunikationen är det sätt genom vilket de får någonting gemensamt./---- /Att kommunicera med sin omgivning innebär att man får en utvidgad och förändrad erfarenhet (Dewey 1997 *Demokrati och utbildning* s 38, 39)

Även interaktionistiska teoretiker har dessa tankegångar och ser inga motsättningar mellan individen och samhället; människan strävar efter att vara en social varelse. Individen och samhället är beroende av varandra för att kunna existera. Georg Herbert Mead menade att om barnen skall utveckla en medvetenhet om sig själva så måste de se sig själva med andras ögon; ”objekt för sig själva”. Då kan barnen internalisera andras attityder och förhållningssätt och identifiera sig med själva med dessa. Vidare hävdar Mead att för att barnet skall utveckla en positiv uppfattning om sig självt fordras att vuxna förmedlar positiva attityder och förmår att vara goda förebilder.

Den amerikanske barnpsykologen Urie Bronfenbrenner har också tagit fasta på dessa tankegångar.

Hans utvecklingsekologiska modell beskriver miljön som fyra system på olika nivåer:

Mikrosystemet, där individerna har en hög grad av interaktion med varandra, som exempelvis inom familjen.

Mesosystemet, är kopplingen mellan olika mikrosystem, som exempelvis mellan familjen och skolan.

Exosystemet, är den miljö i vilken barnen inte deltar, men som ändå påverkar dem, såsom föräldrarnas arbete och personalsituationen på skolan.

Makrosystemet, innefattar sådana faktorer som utformningen av familjepolitik, socialpolitik och skolpolitik. (Hwang & Nilsson 1995 s 51, 52)

Stora delar av det värdegrundsarbete som Tingbergsskolan bedriver uppvisar gemensamma drag med de teorier som redovisats. Värdegrundsövningar innebär en kommunikation mellan eleverna och mellan lärare och elev och man har en strävan att finna gemensamma och väl förankrade normer och värden som alla kan samlas omkring. Vidare har man ett inkluderande arbets sätt i syfte att skapa förutsättningar för en bred förankring av de normer och värden som framstår som eftersträvansvärda. En tydlig förankring av vad som överenskommit når man genom att använda sig av kontrakt mellan eleven, föräldrarna och skolan. Således uppnår man en tydlighet som är av väsentlig betydelse och på grund av den breda förankringen uppnår man även den fördelen att de normer och värden man kommit överens om överensstämmer

med det allmänna rättsmedvetandet, vilket inte innefattar enbart lagar och regler, utan framför allt hur legitimt accepterade dessa regler är. Genom sitt inkluderande sätt att bedriva arbetet

med värdegrunden syftar man även till att hos eleverna implementera inställningen att ingen individ är "sig selv nok", utan att alla individer är beroende av varandra. På så sätt kan egoistiska handlingsmönster och kottierier förebyggas och motarbetas.

Kontrakten mellan eleven, föräldrarna och skolan, bidrar till en konkret förankring av de normer och värden som man är överens om, men ett kontrakt förutsätter också kontakt för att det inte skall reduceras till en tomt dokument utan innehåll. De medel som används när en överenskommelse inte iakttas är samtal med klassföreståndare eller annan lärare och kontakt tas med den felande elevens föräldrar medan problemet fortfarande är av liten art. På så sätt skapas en tydlig markering av vad som är ett acceptabelt beteende och vad som inte är det. Skolans handlingsdokument blir på så sätt levande dokument och dess normer och regler blir av reellt värde, något som är viktigt inte minst för barn, som på detta sätt får positiva förebilder att referera till.

Att arbeta på ett inkluderande sätt, som Tingbergsskolan gör, har starka kopplingar till den kognitiva teori som Jean Piaget representerar. I sina undersökningar studerade han främst hur barnen i sina lekar skapar uppfattningar om vad som är rätt och fel. (Hwang & Nilsson 1995 s 233, 234). Eftersom Tingbergsskolan har eleverna från och med förskolan till och med årskurs

5 är eleverna i den ålder, det vill säga mellan 8 och 12 år, när de utvecklar vad han kallar en samarbetsmoral eller autonom moral. Barnen tar då hänsyn till avsikten när de bedömer egna och andras handlingar och inte bara till resultatet av handlingen.

Denna autonoma moral liknar sinnelagsetiken, vilken betonar den avsikt och det motiv som den handlande har och inte handlingens konsekvenser. En invändning som kan riktas mot detta synsätt är exempelvis att två barn spelar boll på skolgården och en av dem knuffar till det andra barnet så att det faller omkull och skadar sig. Avsikten var inte att skada och då anses handlingen enligt detta synsätt inte som ett moraliskt problem. Piaget betonade för övrigt att just barns konflikter med varandra och lösningen av dessa problem stimulerar dem att se andra individers perspektiv och tränar dem i att förstå hur dessa tänker, funderar och resonerar, vilket skapar en förståelse och en vilja till samarbete när det gäller att iakttä och ändra regler. I detta sammanhang har värderingsövningar som ställer frågan "hur skulle du handla i den här situationen" en stor betydelse, eftersom barnen tränas att med det goda samtalets metod att tänka efter, reflektera och problematisera.

3.13 Sammanfattning

I samband med utarbetandet av den nya läroplanen, Lpo 94, presenterades begreppet värdegrund för första gången och i propositionen gjordes också ansatser till att konkretisera begreppet och resonemang fördes om hur begreppet skulle förankras. En medveten strävan var att försöka finna gemensamma nämnare som är så långt som möjligt oföränderliga och allmängiltiga oberoende av samhällliga och kulturella strömningar.

På grund av att samhället har genomgått och genomgår förändringar så påverkas även skolan av dessa förändringar. Vårt land har genomgått en förändring från en kristen enhetskultur till ett sekulärt samhälle. Skolans demokratiska fostran har kommit i förgrunden. Det kan också noteras att det finns ett motsatsförhållande mellan skolans fostrande roll och dess

kunskapsförmedlande roll. I ekonomiskt mindre gynnsammare tider har den kunskapsförmedlande rollen prioriterats trots att dagens arbetsmarknad inte bara ställer krav på goda kunskaper utan även krav på god social kompetens.

Värdegrundsarbetet har också fått en ny dimension på grund av att Sverige idag är ett mångreligiöst och ett mångkulturellt samhälle, vilket medför nya utmaningar för skolan att finna en gemensam värdemässig grund som kan omfattas av alla. Detta inte minst för att undvika konflikter mellan olika synsätt och traditioner.

Det framkom i de intervjuer jag genomförde att behovet av värdegrundsarbete ökat. Detta påstående styrks av att samhällliga funktioner fått ta över en stor del av de uppgifter som förr sköttes om i familjen. Skolkultur och skolstruktur har betydelse för vilket utfall man får i det värdegrundsarbete man önskar utföra, likaså hur man väljer att utföra detta arbete.

För att skolan skall lyckas väl i sitt värdegrundsarbete är det betydelse fullt att de vuxna i skolan förmedlar positiva förebilder. Likaså är det av vikt att det finns ett förtroendefullt samarbete mellan hemmet och skolan för att nå en förankring kring de gemensamt överenskomma målen.

4 Metodologiska ställningstaganden

Ett viktigt ställningstagande vid all forskning är vilken metod man skall eller bör använda sig av för att analysera det fenomen man vill undersöka. En möjlighet är att samla in ett större antal fakta - kvantitativ metod - och analysera dessa för att se om det finns mönster och samband som kan gälla i ett generellt perspektiv för att kunna dra säkra slutsatser. En annan möjlighet - kvalitativ metod - är att försöka tolka och förstå de resultat som kommer fram i en undersökning utan att göra anspråk på att generalisera. Det kan emellertid bli fråga om en stor faktamängd även i en kvalitativ undersökning. Staffan Stukát (Stukát 2005 s 40) nämner att tio intervjuer kan resultera i 200 - 300 sidor i utskrift och att en entimmesintervju tar ungefär 3 - 5 timmar att skriva ut. Däremot är det vanligt med ett större antal undersökningseenheter i en kvantitativ än i en kvalitativ studie. De delar som kommer fram i en specifik undersökning kan sättas in i ett större sammanhang och på så sätt kan man få en förståelse av en helhet. Kritiken mot den kvantitativa metoden har gällt att resultatet kan bli för generellt och det kan bli svårigheter att tränga ner på djupet. På motsvarande sätt kan det bli svårigheter med generaliserbarheten i en kvalitativ undersökning och dessutom finns det risk för att forskarens egen uppfattning och förförståelse leder till att undersökningen blir av alltför subjektiv karaktär. Å andra sidan kan denna förförståelse också vara en tillgång på så sätt att forskarens egna erfarenheter är till en hjälp för utförandet av undersökningen.

4.1 Forskningsetiska principer

I samband med intervjuerna har de fyra forskningsetiska principerna (<http://www.vr.se>) utfärdade av Vetenskapsrådet beaktats så långt det är möjligt.

a) Informationskravet.

Detta innebär att man som forskare skall informera de berörda om uppgiftens syfte och att deras medverkan är frivillig och att de har rätt att avbryta sin medverkan. De intervjuade personerna informerades av rektor om att jag skulle besöka dem på skolan för intervju.

b) Samtyckeskravet

Detta innebär att forskaren skall inhämta undersökningsslagarens samtycke och i vissa fall bör samtycke inhämtas från föräldrar/vårdnadshavare om deltagare under 15 år avses medverka i undersökningen, något som inte är aktuellt i denna undersökning. Alla personer som intervjuats har samtyckt till detta.

c) Konfidentialitetskravet.

Detta innebär att alla personer och deras personuppgifter skall förbli anonyma och skall förvaras på sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem. Lärarpersonalen som intervjuats är inte identifierbara för tredje person i denna undersökning. Övriga intervjuade personer kan identifieras eftersom undersökningsslagaren - skolan - inte är anonymiserad, något som skolans rektor medgivit.

d) Nyttjandekravet.

Detta innebär att intervjuerna av personerna endast får användas för

forskningsändamål.

4.2 Val av metod

Den metod jag valt för att söka svar på mina frågeställningar är kvalitativa intervjuer med rektor, en klasslärare i årskurs 3, en klasslärare i årskurs 5 samt ansvarig för kamratstödarna. Dessutom har en telefonintervju med ordföranden i Nämnden för förskola och grundskola genomförts. Frågorna har modifierats beroende på vilken befattningshavare jag intervjuat eftersom min avsikt var att få fram hur vederbörande ser på värdegrunden utifrån den funktion man har i skolans organisation. Frågorna finns med som bilaga till uppsatsen.

Då det på den tid som står till buds för att författa denna uppsats hade visat sig komplicerat att göra en jämförelse som omfattar flera skolor med elever i flera olika åldrar har jag valt att fokusera på hur en skola har valt att arbeta med värdegrundsfrågorna. Den skola som jag har valt att undersöka är Tingbergsskolan i Kungsbacka kommun, som i samtliga klasser bedriver ett värdegrundsarbete med en strävan att spegla de lokala och sociala förutsättningar och kulturer som finns inom skolans upptagningsområde.

Skälen till att jag valde att genomföra undersökningen med en kvalitativ metod i form av intervjuer med flera personer var att jag ville få en djupare förståelse för det sociala samspelet mellan de olika aktörerna på Tingbergsskolan. Min avsikt var att få svar hur dessa aktörer tänker och handlar i den situation de befinner sig i sin skolvardag. Dessutom ville jag försöka få en djupare insikt än vad jag förväntade mig få om jag använde mig av en kvantitativ metod som sedan omvandlas till statistiska uppgifter. Vidare bedömde jag att den kvalitativa metoden har en högre grad av flexibilitet eftersom det är möjligt att göra förändringar i upplägget, dels under undersökningens genomförande - intervjutillfället – och dels under bearbetande av det insamlade materialet. En undersökning baserad på en kvalitativ metod kan kritiseras för att inte vara generellt applicerbar, men enligt min mening kan generaliserbarheten baseras på antagandet att undersökningsresultatet kan vara applicerbart på likartade situationer.

En annan metod som jag också kunde ha använt är gruppintervju eftersom det rörde sig om endast fyra personer som skulle intervjuas eftersom intervjutiden hade blivit kortare i detta fall. En risk med gruppintervjuer kan vara att eventuellt gruppträck kan leda till att någon av gruppens deltagare håller inne med åsikter av hänsyn till övriga deltagare i gruppen. ”Risken är att informanterna påverkar varandra och att man får en slags majoritetsåsikt som egentligen inte omfattas av någon” (Stukat 2005 s 41). Däremot kan gruppintervjuer avslöja om tendenser till sådana gruppåsikter finns.

Vad jag skulle ha önskat mig är att jag haft tillfälle att genomföra hade varit att i form av deltagande observation under en lite längre tid, ungefär en vecka, få följa de klasser vars lärare jag intervjuade för att närmare studera mera konkret hur skolan bedriver värdegrundsarbetet i klassrummet. Vidare hade det varit intressant att även kunna få vara med ute i skolgårdsmiljön och se hur det fungerar där. Det hade givetvis krävt längre tid än vad jag haft till mitt förfogande. Jag hade säkerligen på ett mera ingående sätt kunnat se den konkreta tillämpningen av vad som bara kom fram vid intervjutillfället, vilket hade varit ett berikande komplement till undersökningen. En nackdel med denna undersökningsmetod är att observatören kan påverka de personer som skall observeras och att deras beteende på så sätt

anpassas på grund av vetskapen om att de är iakttagna och det blir svårt att hålla den distans som behövs när man befinner sig i klassrummet eller på skolgården för att observationen skall bli så realistisk som man tänkt sig.

4.3 Tillvägagångssätt

Innan uppsatsskrivandet tog sin början kontaktade jag rektor och bad att få komma på besök till Tingbergsskolan och i samband därmed berättade jag om syftet med mitt uppsatsarbete. En vecka senare genomförde jag intervjuerna med lärarna, rektor och ansvarig för kamratstödarna.

Intervjuerna med klasslärarna genomfördes i respektive klass hemklassrum på klassernas lunchrast och med rektor och ansvarig för kamratstödarna på deras respektive expeditioner. Detta var en uppenbar fördel eftersom intervjuerna på så sätt kunde genomföras i en ostörd miljö och informanterna valde själva den miljö där intervjuerna genomfördes, vilket högst sannolikt bidrog till att de kunde genomföras på ett avspänt sätt. Samtliga som intervjuades kände till innan att jag skulle komma, vilket ledde till att en tämligen informell kontakt utvecklades redan från början.

Skälet till att jag valde att intervjua två lärare som undervisar barn i olika åldrar, årskurs 3 respektive årskurs 5, var att jag ville få möjlighet att studera vilka likheter och skillnader det finns i sättet att förmedla värdegrundens tankar och innehåll till barnen beroende på vilken ålder de befinner sig i och beroende på vilken miljö barnen befinner sig i, det vill säga i detta fall den formella klassrumsmiljön. Intervjun med den kamratstöjaransvarige gjordes för att få en uppfattning om hur normer och värden internaliseras bland barnen i en informell skolgårdsmiljö. Den intervju jag gjorde med rektor genomfördes i syfte att belysa skolans värdegrundsarbete ur ett skolledarperspektiv.

Samtliga intervjuer genomfördes under en och samma dag och varje intervju tog ungefär tre kvart att genomföra. Till saken hör att jag hade vissa undringar huruvida frågorna var alltför omfattande till sin karaktär och om det skulle bli svårt att hinna med dem under intervjutiden men det visade sig att samtalen flöt på i en avspänd och informell anda, vilket ledde till att jag fick relevanta svar i förhållande till intervjufrågeformuläret.

Genom att använda mig av en kvalitativ metod i form av individuella intervjuer anser jag ha så långt som möjligt ha eliminerat risken för att eventuellt gruppträck skulle kunna styra svaren och jag fick en allsidig belysning ur olika perspektiv hur Tingbergsskolan bedriver sitt praktiska värdegrundsarbete.

Jag har vid analyserandet av intervjusvaren strävat efter att undersöka vilka likheter och skillnader och genomsamma ståndpunkter som kan återfinnas i de avgivna intervjusvaren, dels mellan de olika lärarna, dels om det finns olika uppfattningar mellan lärare och skolledning och även om de finns diskrepanser i de svar som fick från övriga intervjuade såsom rektor, kamratstöjaransvarig och ordföranden i Nämnden för förskola och grundskola i kommunen. Intervjusvaren har dokumenterats skriftligen i sin helhet och därefter har relevanta delar av intervjusvaren återgivits i undersökningens resultatdel.

4.4 Undersökningens trovärdighet och tillförlitlighet

Jag upplever att fick en översiktlig inblick i hur skolans arbete med värdegrundsfrågorna gestaltar sig, både i den formella klassrumsmiljön och i den informella skolgårdsmiljön, samt att jag även fick en överblick över hur ledningsfunktionen ser ut på skolan.

Undersökningen kan, som jag ser det, ge en helhetsbild av hur en skola arbetar med sitt värdegrundsarbete. Det hade naturligtvis varit av intresse att kunna jämföra olika skolor för att kunna upptäcka likheter och skillnader dem emellan, men här spelar tidsfaktorn in. Det får ändå anses att jag fått en inblick i vilken mån den undersökta skolan beaktar de intensioner som de nationella målen uppställer, eftersom de intervjuade personerna arbetar på samma skola. Vidare får jag, dels en inblick i skolans samlade värdegrundsarbete, dels en inblick i och vilka möjligheter varje lärare har att lägga upp sin undervisning i dessa frågor i sin klass.

Det förhållandet att de intervjuade lärarna hade bortåt 30 års erfarenhet i yrket innebär att de varit med om åtskilliga förändringar och haft tillfälle till, och varit tvungna att, pröva olika arbetsätt, något som är en indikation på att undersökningen, trots begränsningar till ett enskilt objekt, får anses som trovärdig. Att de personer som jag intervjuade kände till att jag skulle komma bidrog sannolikt till att de kunde genomföras avspänt och informellt.

Undersökningens trovärdighet och tillförlitlighet skall ställas i relation till dess generaliserbarhet. Om detta kan sägas att undersökningen gäller ett bestämt objekt, vilket ifrågasätter om den kan tillämpas generellt, men det är ändå min uppfattning att undersökningens resultat kan vara användbara som jämförelsematerial i studier av likartade skolkulturer och skolstrukturer. En annan faktor som har betydelse för tillförlitligheten är urvalet av intervjupersoner. Jag har efterstävät att ha ett så brett urval som möjligt med representanter för olika befattningshavare på skolan för att på så sätt få en överblick hur de ser på frågeställningarna utifrån sina respektive positioner samt att försöka se om det finns likheter och skillnader i synsätt dem emellan. För att höja graden av tillförlitlighet hade det varit värdefullt om jag tagit in ytterligare en bedömare för att granska undersökningens resultat och granska i hur hög grad överensstämmelser i bedömningen föreligger och diskutera i vilken mån likheter och skillnader i bedömning föreligger och varför (Stukát 2005 s 130).

5 Presentation av Tingbergsskolan

Tingbergsskolan, som är en skola med 282 elever (enligt uppgift från expeditionen) från och med förskolan och upp till och med årskurs 5 och vars upptagningsområde omfattar barn boende både i egnahem och i flerfamiljshus, ligger i Kungsbacka kommun inte långt från Kungsbackas centrala delar. Det är denna skola som varit undersökningsobjekt för min granskning av hur värdegrundsfrågorna tillämpas på det lokala planet.

Tingbergsskolan har en handlingsplan, som också benämns likabehandlingsplan, reviderad 2006, för sitt värdegrundsarbete. Man formulerar i dess inledning en portalprincip där man fastslår att ”gemensamt för all kränkande behandling är att någon eller några kränker principen om alla människors lika värde”. Denna formulering får anses ligga väl i linje med de mål som anges Lpo 94 formuleringar om Skolans värdegrund och uppdrag där det anges att ”människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla”.

Man har från skolans sida definierat fenomenet mobbning som en obalans i maktförhållandet mellan den som mobbar och den som drabbas. En sådan obalans i maktförhållanden betraktas av skolan som kränkande behandling och därmed har begreppet mobbning fått en vidare betydelse och innefattar inte bara mobbning med fysiska medel som slag och knuffar utan även verbala som hot och okvädingsord samt utfrysning och klotter, lappar, e-post och sms/mms. Speciellt den nya informationstekniken har medfört att mobbningen idag inte upphör vid skolporten utan följer med hem efter skoldagens slut. Bonniers svenska ordbok (1980) förklaring av ordet ”mobba”-”utsätta någon för förföljelse” är enligt min mening inte tillfyllest för att på ett fullödigt sätt beskriva begreppet mobbing eftersom ordboken inte närmare definierar på vilket sätt eller med vilka medel mobbningen utförs. Vidare ligger denna utvidgade tolkning helt i linje med Lpo 94 där det anges att ”tendenser till trakasserier och annan kränkande behandling skall aktivt motverkas”.

Skolans handlingsplan tar sin utgångspunkt i att förebygga kränkande behandling. Varje hösttermin skrivs ett kontrakt mellan elev, föräldrar, lärare och rektor. Detta kontrakt har som funktion att det finns dokumentation på vad man kommit överens om genom att inte bara eleven utan också de vuxenkontakter som eleven har är införstådda med kontraktets innebörd. Detta bidrar till att förankra det som man är överens om skall gälla.

Samtliga klasser i alla åldrar har schemalagda kompisamtal och klassamtal för att följa upp och utvärdera stämningen i klassen och även livskunskap, som också är schemalagd, och värderingsövningar där eleverna får ta ställning till olika dilemman av etisk och moralisk karaktär: ”hur är en bra kompis”, ”skall man aldrig skvallra” osv., vilket bidrar till att eleverna successivt tränas i förmågan att fatta goda etiska beslut vid rätt tillfälle och att deras rättsmedvetande tränas.

En grundläggande regel för värdegrundsarbetet som Tingbergsskolan tagit fasta på är av inkluderande karaktär, nämligen att all personal på skolan har till uppgift att i förebyggande syfte förhindra att kränkningar förekommer och aktivt verka för dess upphörande. Detta framgår av skolans handlingsplan tillika likabehandlingsplan (2006). Även elever och föräldrar inkluderas i denna uppgift. På grund av regelns inkluderande karaktär och det faktum att kontrakt förekommer leder detta till att förutsättningar finns för att en bred förankring kring gemensamma överenskommelser upprätthålls.

Om någon form av kränkning inträffar har klassläraren huvudansvaret för att klargöra för den elev som gjort sig skyldig till kränkningen att eleven begått en handling som inte är acceptabel, och klassläraren talar även med den elev som utsatts för kränkningen. Vidare är klassläraren ansvarig för att båda elevernas föräldrar underrättas. I detta sammanhang får klassläraren en slags kombinerad medlar- och domarroll, eftersom klassläraren också talar om för den elev som gjort sig skyldig till kränkningen att ytterligare konsekvenser kan bli följden genom att antimobbingteamet kan kopplas in för uppföljning av problemet tillsammans med berörda föräldrar.

Skulle ändå problemet kvarstå kopplas elevvårdsteamet, som består av rektor, skolsköterskan, skolpsykologen och speciallärare, in och den elev som mobbar kallas tillsammans med sina föräldrar till elevvårdskonferens tillsammans med antimobbingsteam, elevhälsan och skolledningen för upprättande av åtgärdsprogram. Sker likväl ingen förändring till det bättre kopplas sociala myndigheter in.

Man kan således säga att Tingbergsskolans åtgärdsprogram vid kränkande behandling kan liknas vid en ”fyrstegsraket”, på så sätt att i första hand har klassläraren ansvaret för att se till att ingen kränkande behandling förekommer. I andra hand kopplas antimobbingteamet in och därefter elevvårdsteam och elevvårdskonferens och i sista hand anmäls ärendet till sociala myndigheter.

Skolan har tagit fasta på vikten av att föra kontinuerlig dokumentation under hela ärendets gång, något som är av stor betydelse av rättssäkerhetsskäl både för den skolpersonal som har att handlägga ärendet och den som ärendet berör, nämligen eleven och dennes föräldrar.

En viktig aspekt är att det ofta är så att barnet inte vill berätta att det är utsatt för kränkningar på grund av rädsla för repressalier från den eller de som utöver kränkningarna. Detta har Tingbergsskolan tagit fasta på genom att skolpersonalen inte behöver berätta varifrån de fått sina uppgifter. Liknande företeelser känns igen från landets rättsvårdande myndigheter där målsägande och vittnen ofta inte vågar berätta vad de sett eller hört av rädsla för att gärningsmannen skall hämnas på dem. Samhällets verklighet återspeglar sig även i skolvärlden. Min slutsats är dock att Tingbergsskolans metod genom att inte berätta varifrån man fått sin information trots allt leder till att man i väsentlig grad reducerar mörkertalet för vad som är kränkande behandling.

Tingbergsskolan lägger också stor vikt vid hälsoarbetet genom att man har ett schemalagt fysiskt rörelsepass varje dag och lägger också stor vikt vid att eleverna rör på sig både i skola och på fritiden - ”en sund själ i en sund kropp”.

6 Resultatredovisning

I detta avsnitt kommer först de genomförda intervjuerna att redovisas. Intervjuerna genomfördes som nämnts med skolans rektor, kamratstödjaransvarig, en klasslärare för årskurs 3, en klasslärare för årskurs 5 och ordföranden i Nämnden för skola och förskola i kommunen och redogörelsen refererar till två av uppsatsens frågeställningar.

I syfte att skapa en för skolan gemensam värdegrund har skolan utarbetat en handlingsplan tillika likabehandlingsplan. Redan i titeln antyds sålunda den grundläggande princip som planen bygger på, nämligen principen om det okränkbara och lika människovärdet.

6.1 Vilken vision genomsyrar Tingbergsskolans värdegrundsarbete?

Vad beträffar i vilken grad Tingbergsskolans värdegrundsarbete anknyter till de mål och intensioner som Skolverket anger och de sociokulturella förutsättningar som finns på skolan råder ingen oenighet i uppfattningarna bland personalen hur dessa intensioner skall tolkas. Man anser generellt att det råder en god överensstämmelse eftersom man i samband med utarbetandet av skolans handlingsplaner hela tiden sneglat på Skolverkets måldokument och bemödat sig om att ligga i linje med de intensioner som man uppfattar att Skolverket har. En transformering av dessa mål med hänsyn till skolans sociokulturella förutsättningar har gjorts, något som får anses ligga i linje med de centrala måldokumentens karaktär av att vara just mål och således inga strikt bindande direktiv där lokal anpassning inte är möjlig. Samråd har dessutom skett med och mellan personalen under arbetets gång med skolans lokala handlingsdokument i syfte att uppnå en så god och bred förankring som möjligt utifrån de lokala förutsättningarna. Ett genomgående yttrande som framkom hos de intervjuade när jag ställde denna fråga var att Tingbergsskolan är en mycket homogen skola med nästan inga elever med invandrarbakgrund, något som har sin förklaring i att Kungsbacka kommun inte tar emot flyktingar och asylsökande, samt att de flesta av elevernas föräldrar har förvärvsarbete. En annan kommentar av generell karaktär var att elevernas bostadsförhållanden fördelar sig så att ungefär hälften av dem bor i enfamiljshus och resterande del av dem i flerfamiljshus, samt att ungefär en fjärdedel av eleverna är barn till höginkomsttagare.

Ur ett retrospektivt synsätt, det vill säga om behovet av att arbeta med värdegrundsfrågor ökat eller minskat är det ingen av skolpersonalen som uppger att detta behov minskat. En uppfattning är att behovet har ökat. Som ett skäl till detta anges att skolan har fått ta över en allt större del av de uppgifter som förr ankom på hemmen, och den respekt som tidigare ansågs som självklar ifrågasätts i allt högre grad på så sätt att barnen idag i högre grad styr sina föräldrar. En förskjutning i maktförhållandet mellan barnen och deras föräldrar upplevs som mera framträdande än tidigare. Barnen upplevs generellt som mera egoistiska än vad som tidigare varit fallet och detta är en något som tenderar att öka. Tidigare var barn med syskon mera tränade i att visa hänsyn och ta ansvar både för sig själva och sin omgivning. Som en bidragande orsak till förändringen angavs att det idag är för många val som barnen måste ta ställning till exempelvis ifråga om olika aktiviteter både utom och inom skolans område. Något mera konkret exempel på vilka val det rörde sig om angavs dock inte. En ur personalen antydde att en tänkbar hypotes till detta fenomen kan tänkas bero på att dagisgrupperna är för

stora och personalen på dagis för få till antalet för att kunna hålla tillräcklig uppsikt över barnen. Detta leder måhända till att barnen skapar egna små revir som de noggrant

bevakar. En annan synpunkt som kom fram var att klimatet blivit betydligt lugnare på skolan sedan man börjat med organiserade och inkluderande aktiviteter på rasterna. En person uppgav att det inte skett någon förändring i grunden, att det berodde mer på olika variationer från klass till klass och vederbörande inte förändrat sitt arbetssätt i någon högre grad utan alltid arbetat efter de grunder som skolans handlingsplan utgår ifrån.

Jag ställde även frågan varför Tingbergsskolan även väljer att arbeta med fysiska aktiviteter. De generella svaren var att man såg det som positivt eftersom fysiska rörelsepass har en positiv effekt på elevernas lärande. Ett annat svar var att skolan ville ha en profil i jämförelse med andra skolor och då föll valet på att välja en hälsoprofil. Det förhållandet att skolan inte har långt till vare sig hav eller skog bidrog också till valet av denna profil.

Man ville även få in ett helhetsperspektiv på idrott, hälsa och vikten av att äta rätt och sunt för att orka med skoltillvaron.

Skolans hade också andra incitament för att anta en hälsoprofil. Hemkunskapen integrerades i verksamheten för att lära eleverna att laga näringsriktiga mellanmål och dessutom fick man medel från EU-projektet "Handslaget" i syfte att under instruktörs ledning få låta eleverna prova på olika idrotter, såsom fotboll och handboll. Vidare har några elever från Aranäsgymnasiet handledt lek och idrott med eleverna vid några tillfällen i veckan.

Således kan man konstatera att Tingbergsskolans värdegrundsarbete enligt vad som framkommer av intervju svaren ligger i linje med de intensioner som Skolverket har, åtminstone uppfattar personalen att så är fallet. Man har uppfattat styrdokumentens karaktär av att vara mål och transformerat om dessa mål så att de skall passa in på de lokala förhållanden som råder. Att man dessutom säger sig ha strävat efter att uppnå en förankring under arbetets gång med skolans handlingsplan är ett incitament på att man bemödat sig om att ha en inkluderande inställning.

6.2 Hur realiserar visionen i det dagliga arbetet?

En viktig aspekt som jag också tog upp i intervjun är "hur"-frågan, det vill säga på vilket sätt det konkreta värdegrundsarbetet sker tillsammans med eleverna både informellt på skolgården och under mera formella förhållanden i klassrummet. En konkret detalj som framkom i detta sammanhang var att tillsammans med eleverna utarbeta kontrakt där man fastslår hur man vill ha det i klassrumsmiljön och på skolgården, samt att även klargöra vad som kan hända om de överenskomna bestämmelserna inte följs; en generell uppfattning var att barnen vill veta konsekvenserna av ett visst beteende, vilket har en preventiv effekt på oönskade beteenden. Även föräldrarna får del av dessa gemensamma överenskommelser i syfte att nå en så god förankring och legitimitet som möjligt av vad man kommit överens om. Alla elever har dessutom livskunskap på schemat, ett sätt att arbeta förebyggande; på detta sätt undviks mycket av den konflikthantering som man upplever annars sannolikt skulle bli följden. En synpunkt som framfördes var att det var en betydligt mer konfliktfylld tillvaro på skolan innan det aktiva värdegrundsarbetet började. De måttor som man kom överens om att arbeta efter kan sammanfattas i orden "trygghet - tillit - trivsel". Varje vecka har dessutom samtliga klasser ett uppföljande klassamtal, där man summerar veckan som gått med både positiva och

negativa händelser. Vidare finns det i varje klass två kamratstödjare, en kille och en tjej, vars uppgifter är att se till att ingen i klassen lämnas utanför.

Livskunskapen är upplagd på så sätt att eleverna får ta ställning till praktiska dilemman och värderingsövningar såsom ”hur är man en bra kompis”, ”hur skulle du göra i det här fallet” osv. Något som starkt poängteras inom livskunskapen är att våga ha en åsikt, säga den och stå för den och det skäl som angavs var att den som inte vågar säga något får det svårt att argumentera mot inte acceptabla beteenden.

Något som framkom vid intervjutillfället var att varje nytt läsår inleds med en värdegrundsvecka, där man använder sig av sådana uttrycksätt som diktskrivande, rollspel och diskussionsövningar i åldersmässigt blandade grupper i ett inkluderande syfte att eleverna skall få möjlighet att känna varandra närmare och också träna förmågan till ömsesidigt hänsynstagande. En uppfattning som alla intervjuade var helt ense om var att trygghet och gemenskap är nödvändigt för att skapa en gynnsam lärsituation.

En annan aspekt som jag valde att belysa var genusperspektivet, det vill säga om det kan spåras några skillnader mellan killar och tjejer ifråga om att ta till sig de normer och värderingar som skolan vill förmedla. Det generella svar jag fick var att det är idag ingen märkbar skillnad dem emellan. En synpunkt som framkom var att killar ofta är mer utagerande, medan tjejerna i högre grad än killarna står för att prata illa om någon. Killar tenderar i högre grad att hantera konflikter med fysiska medel, slåss mer, medan tjejerna i högre grad talar illa om andra bakom ryggen. En synpunkt som framkom var att tjejerna tenderar att anamma det som anses som mer manliga attribut, nämligen att lösa konflikter mera handgripligt. Ett problem som nämndes var att det vore önskvärt med mer manlig personal för att skapa positiva förebilder för pojkarna; det blir fler och fler familjekonstellationer där pappan är frånvarande och mamman ensam får sköta både sitt arbete och ta hand om barn och hem. En av de intervjuade menade att det finns en skillnad mellan killar och tjejer och att det inte är fel att synliggöra den.

Ett förhållande som jag ville belysa i samband med mina intervjuer var huruvida och i så fall i vilken mån livskunskap och värdegrundsfrågor tagit mark från religionskunskapens domäner. Svaren jag fick på denna frågeställning var att en viss förändring hade skett i så motto att det inte undervisas lika mycket om Gamla och Nya testamentet längre, samt att berättelser ur Jesu liv aktualiseras mest i samband med jul och påsk. Men man upplevde också att religionskunskapen fått en renässans på grund av att frågor om etik, moral och värdegrund flyttat fram sina positioner.

Få saker torde vara av så genomgripande karaktär för verksamheten på en skola som hur och i vilken form dess värdegrundsarbete skall bedrivas. I detta sammanhang är det således relevant att fråga om relationen mellan skolledning och lärare och vilken grad av styrning som förekommer uppifrån och ner - och nerifrån och upp. Svaret på frågan var samstämmigt att någon sådan styrning inte förkommer. Det råder på skolan en bred förankring mellan skolledning och lärare kring att och varför värdegrundsarbetet skall bedrivas på Tingbergsskolan, medan hur det skall bedrivas har varje lärare fria händer att bestämma. En av de intervjuade valde att särskilt framhålla att skolan kan inte göra allt utan att hemmets roll är av oerhörd betydelse när det gäller internaliseringen av värdegrundens intensioner hos eleverna.

Jag hade innan jag genomförde intervjuerna gått igenom skolplanen för Kungsbacka kommun och blev förvånad när jag fann att inledningen till Lpo 94, som benämns ”Skolans värdegrund och uppdrag”, och dess formulering om ”kristen etik och västerländsk humanism” saknades.

Anledningen till min förvåning berodde på att Kristdemokraterna, vilka innehar ordförandeposten i Nämnden för förskola och grundskola i kommunen, när riksdagsarbetet med skolans läroplan pågick valde att profilera sig till stöd för att denna formulering skulle tas in i skolans läroplan Lpo 94.

Skälet till att jag lät intervjupersonerna på Tingbergsskolan få svara på frågan var emellertid om det hade sin grund i skolans inkluderande sätt att arbeta med värdegrunden. Svaren jag fick var av varierande karaktär. En person svarade att det är tradition med julspel i kyrkan eftersom skolan saknar större samlingslokal och att någon kritik mot att julspelet har kristna inslag inte förekommit från föräldrahåll. En annan svarade att skolavslutning i kyrkan är en naturlig tradition sedan långt tillbaka, och att etik och moral betonas och att det täcks in i det som betecknas som kristen etik i läroplanen. Ett skäl som dock samstämmigt åberopades var att det är en homogen skola med få invandrabarn och att situationen måhända varit annorlunda om det motsatta varit fallet. Ett annat skäl som en av de intervjuade uppgav var att besök i kyrkan kan ses som allmänbildning och har även en karaktär av studiebesök över sig. Det som förenade alla svar som intervjupersonerna gav var att man inte närmare reflekterat kring uttrycket ”kristen etik och västerländsk humanism”. På min motfråga hur man såg på relationen ”västerländsk humanism” i relation till ”österländsk humanism” svarade en av de intervjuade att när jag ser dessa två i relation till varandra skulle jag föredra att ordet västerländsk togs bort.

Sammanfattningsvis kan sägas att även tillämpningen, enligt vad som framkommer av intervju svaren, av skolans handlingsplan är av inkluderande karaktär där man strävar efter breda samförståndslösningar. Exempel på detta är utarbetandet av kontrakt tillsammans med eleverna där det är förutsägbart vad som händer om de ingångna bestämmelserna inte följs. Att även föräldrarna får del av dessa kontrakt leder till att en bred förankring av de ingångna överenskommelserna uppnås.

6.3 Telefonintervju med ordföranden i Nämnden för förskola och grundskola

Avslutningsvis tog jag mig för att undersöka varför läroplanens formulering ”den etik som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism” inte tagits med i kommunens skolplan. Jag kontaktade på telefon ordföranden i Nämnden för förskola och grundskola i kommunen, Larry Söder (kd), om anledningen till detta. Hans svar på frågan var att uttrycket finns med i de nationella styrdokumenterna och därför ansågs det i bred politisk enighet inte nödvändigt och behövligt att ta med läroplanens formulering i kommunens skolplan. Vidare påpekade Larry Söder att Kristdemokraterna i Kungsbacka valde att inte yrka på att läroplansformuleringen skulle inarbetas i skolplanen.

7 Analys

7.1 Central nivå

Etik och moralfrågorna fick en förnyad aktualitet inte minst på grund av Kristdemokraternas medverkan i den borgerliga regeringen mellan åren 1991 - 1994. Emellertid ledde den ekonomiska krisen under 1990-talet till att skolan drabbades av omfattande nedskärningar. Enligt Zackari och Modigh (Zackari & Modigh 2002 s 44) fick det till följd att skolans kunskapsförmedlande roll kom att prioriteras. Detta trots att arbetsmarknaden förutom kraven på goda kunskaper även ställer krav på social och etisk kompetens.

Läroplanen (Lpo 94) förmedlar inga nya värden i förhållande till tidigare läroplaner, däremot är den mera konkret än dess föregångare. Själva begreppet värdegrund används flitigt i dagens skola. En viktig anledning till detta är att samhällsdebatten under senare år kommit att handla om demokratiska värden, etik och moralfrågor. Frågor som främlingsfientlighet, mobbning och sexuella trakasserier har alltmera förts upp på den allmänna agendan. Skolan utgör i detta sammanhang inget undantag, och skoldebatten har ofta handlat, och handlar, om hur skolan skall förmedla och ge uttryck för ett demokratiskt förhållningssätt, men också hur och i vilken mån den också skall förmedla goda kunskaper. Skolans roll idag kan således sägas vara en inte enbart kunskapsförmedlande institution utan är även en läroanstalt i demokrati och mänskliga relationer samt i att förmedla en insikt i vikten av omsorg om vår gemensamma miljö.

Just det förhållandet att Sverige är ett mångkulturellt och mångreligiöst samhälle medför att skolan ställs inför nya utmaningar när det gäller att finna en gemensam och grundläggande värdegemenskap. Det viktigt med en god kommunikation mellan skolan och hemmet för att försöka förebygga kulturkollisioner för att undvika att barnen kommer ”i kläm mellan skolans värdegrund och skolans etiska och moraliska övertygelse” (Zackari & Modigh 2002 s 65) inte minst för att barnen skall slippa att utsättas för dubbla budskap mellan å ena sidan skolans värdegrund och å andra sidan hemmets värderingar. Det viktiga är att skolan intar en öppen attityd och ser möjligheter istället för svårigheter när det gäller att lösa problemen på bästa sätt och är villig till kreativa och okonventionella lösningar, vilket de centrala styrdokumenterna torde möjliggöra just på grund av sin karaktär av att vara måldokument.

Oavsett var vi befinner oss, i den mer formella klassrumsmiljön eller i den informella skolgårdsmiljön, korridoren eller skolmatsalen kommer värdegrunden till uttryck (*Demokrati som uppdrag*, 2000 s 7). Man kan säga att i klassrummet lär man om värdegrunden, men det är inte minst utanför klassrumsdörren som den praktiska tillämpningen av den skall komma till uttryck. Mobbning och annan kränkande behandling sker företrädesvis i informella miljöer och sammanhang så därför kan inte värdegrunden begränsas till en undervisningsfråga (s 6). Om skolan skall med behållen trovärdighet kunna fullgöra sitt demokratiska uppdrag måste den också se till att den praktiska tillämpningen iaktas i den informella skolmiljön så att det som är förbjudet i klassrummet plötsligt inte blir tillåtet bara för att det råkar bli rast eller dags för skollunch. Olika former av organiserade rastaktiviteter och att skolpersonal äter tillsammans med eleverna är exempel på sådan vuxennärvaro som är betydelsefull. Detta förhållande är också något som Skolverket avser att speciellt uppmärksamma (s 45).

Just det förhållandet att de centrala styrdokumenterna har karaktären av måldokument medför att skolpersonalen och kommunerna får ansvaret för att omsätta och gestalta värdegrunden i

praktiken, vilket får till följd att tolkningsutrymmet kan anpassas till lokala förhållanden och skolkulturer, något som för övrigt Skolverket anser naturligt och önskvärt (*Demokrati som uppdrag* 2000 s 49).

Värdegrundsarbete kan bedrivas på olika sätt. Ett sätt är att skolan utarbetar ett handlingsdokument där en uppsättning med regler och förbud konkretiseras. Detta kan lätt få till följd att svårigheter att förankra dokumentet bland personal och föräldrar uppstår eftersom det kan uppfattas som direktiv som kommenderas fram uppifrån. Därför är det viktigt att personalen är delaktig i utformandet av sådana dokument för att uppnå en önskvärd förankring. Ett annat sätt är att utarbeta fram strategier med läroplanen som bas där man anger hur odemokratiska uttryck, mobbning och kränkande behandling skall bemötas. Insyn och kontroll från elever, föräldrar och personal ger dem möjlighet att ställa krav på skolan och därmed påverka den. På så sätt torde också en större acceptans och legitimitet för skolans värdegrundsarbete öka; just på grund av att möjligheten att påverka finns. Konflikter har ofta sin grund i bristande förankring hos den eller dem som berörs av en åtgärd eller ett beslut, ett välkänt faktum från andra områden i samhället såsom väg- och järnvägsbyggen.

Det faktum att det idag finns en mångfald av fristående skolor, varav många med konfessionell inriktning medför att också en mångfald av värdegrunder utvecklas. Möjligheten för föräldrar att välja skola för sina barn medför att föräldrar med konfessionella värderingar kan välja en sådan skola för sina barn, vilket leder till att man kan hävda att det finns en mångfald av olika värdegrunder med olika innehåll.

7.2 Kommunal nivå

Kungsbacka kommuns skolplan, antagen av kommunfullmäktige 2005-05-12, refererar huvudsakligen till de nationellt fastlagda målen och har i sin inledning några allmänna formuleringar om att verksamheten i skolan ”skall vila på den värdegrund som anges i gällande läroplaner”. Det finns också några formuleringar om att skolan skall vara ”omvärldsrelaterad” och ”främja förståelse för globala sammanhang, kulturella olikheter och ett framtidsinriktat miljötankande”.

Kommunens skolplan har vidare en allmän formulering om att ”barn skall ges möjlighet att utveckla sin förmåga att handla efter demokratiska principer”. Andra nyckelord av allmän karaktär är trygghet, tillit, respekt, och omtanke, samt att inget barn får utsättas för kränkande behandling och utanförskap. Dessutom åläggs varje skola inom kommunen att ”aktivt arbeta med värdegrund på alla nivåer”.

Skolplanen ger däremot ingen anvisning om tillvägagångssättet, det vill säga hur detta arbete lokalt skall bedrivas. Så även i detta sammanhang är kommunens skolplan en spegling av vad de nationella dokumenten föreskriver - det vill säga det praktiska tillvägagångssättet och därmed ansvaret - överlämnas åt personalen på respektive skola.

7.3 Lokal nivå

Vid intervjuerna framkom det att Tingbergsskolans värdegrundsarbete ligger väl i linje med de intensioner som Skolverket har. Det nämndes att man "sneglat på Skolverket" när man utarbetade sin lokala handlingsplan och vidare har jag konstaterat att skolor som når framgång i sitt värdegrundsarbete påbörjar detta arbete redan i tidiga åldrar samt att förekomsten av

tydliga mål och handlingsplaner har en väsentlig betydelse för ett framgångsrikt värdegrundsarbete. Vidare är det, som Tingbergsskolan gör, viktigt att organisationsmässigt arbeta på ett förhållningssätt som kännetecknas av demokrati, förankring och lyhördhet.

Tingbergsskolans handlingsplan/likabehandlingsplan fokuserar på att skolan skall vara en hälsobefrämjande skola på så sätt att man lägger stor vikt även vid den fysiska hälsan med dagliga schemalagda rörelsepass, något som visat sig ha positiva effekter på eleverna och deras lärande.

Tingbergsskolan ser som sin främsta uppgift att förebygga kränkande behandling. Varje hösttermin skrivs ett kontrakt mellan elev, föräldrar lärare och rektor där det dokumenteras vad som man har kommit överens om, något som bidrar till att de överenskomna reglerna tydligt förankras.

Inträffar någon form av kränkning har klassläraren det primära ansvaret för att klargöra för den elev som gjort sig skyldig till kränkningen att den handling som eleven begått är oacceptabel, och klassläraren talar även med den elev som drabbats av kränkningen samt underrättar föräldrarna om det inträffade. Kvarstår ändå problemet kopplas antimobbingteamet in för uppföljning och upphör likväl inte den kränkande behandlingen kan elevvårdsteamet och i sista hand sociala myndigheter kopplas in.

8 Avslutande diskussion

Myndigheten för skolutveckling har på uppdrag av regeringen tagit fram ett stödmaterial riktad till skolledningar och övrig personal som bedriver värdegrundsarbete. Materialet som har titeln *Olikas lika värde* redovisades till regeringen 2003. (Myndigheten för Skolutveckling 2003).

I materialet konstateras att de skolor som arbetar framgångsrikt med värdegrundsarbetet har, precis som Tingbergsskolan, utgått från, eller i vart fall haft i åtanke de nationellt givna målen ifråga om värdegrund och demokratiarbete, och man har sett till att formulera tydliga mål och handlingsplaner, något som är en förutsättning för att skapa en trygg elevmiljö, vilket också är till nytta för elevernas lärande. Förekomsten av tydliga mål, handlingsplaner och, som i Tingbergsskolans fall, kontrakt bidrar till att de lokala målen och handlingsplanerna blir tydligt förankrade och att elever och föräldrar bereds möjlighet att bli delaktiga och kan ställa krav på skolans verksamhet. Vidare har de skolor som nått framgång i sitt arbete mot kränkande behandling sett till att organisationsmässigt arbeta på ett förhållningssätt som kännetecknas av demokrati och lyhördhet, något som också kännetecknar Tingbergsskolan.

Värdegrunden kommer till uttryck oavsett var vi befinner oss – i både den formella och informella lärmiljön, dvs. såväl i som utanför undervisningssituationen, på rasterna, i möten i korridorer och skolmatsalar. Det är ofta i de informella miljöerna som t.ex. mobbning och andra typer av kränkande behandling sker. Därför kan man inte enbart se värdegrunden som en undervisningsfråga. Man måste även se och ta ansvar för hur relationer och möten fungerar i de informella strukturerna.
(*Demokrati som uppdrag* 2000 s 6)

Tingbergsskolan är en relativt liten skola med sina 282 elever, något som den har gemensamt med de skolor som haft framgång i sitt värdegrundsarbete. Eftersom skolan är ganska liten är det lättare att upptäcka kränkande behandling på ett tidigt stadium och ju tidigare den upptäcks, desto lättare är det att komma tillrätta med den. Skolpersonalen får lättare kontakt med eleverna, inte bara de elever som de själva har i sina respektive klasser, utan möjligheten till en generell överblick ökar också för all skolpersonal. Anonymiteten mellan eleverna och läraren och mellan eleverna blir mindre och det blir lättare att utveckla ett gemensamt förhållningssätt. Trivseln i skolmiljön är en förutsättning för framgång och den är lättare att uppnå i mindre skolor, vilket fördenskull inte med nödvändighet innebär att ju större skola ju mindre trivsel, men ju större skola ju större anonymitet och därmed en ökad risk för att kränkande behandling kan förekomma. Det är således ingen absolut sanning att det inte förekommer kränkningar i mindre skolor, snarare kan det till och med vara så att den som blir utsatt för kränkningar kan känna sig mer utpekad i en liten skola än i en större skola, men det är lättare att upptäcka om kränkningar förekommer i en mindre än i en större skola och framför allt tidigare.

På grund av att familjesituationerna förändrats har följden blivit att eleverna idag har färre vuxna att referera till både i hemmet och i skolans vardag. I de flesta familjer arbetar båda föräldrarna och en fjärdedel av alla barn växer upp med endast en förälder. Att växa upp med endast en av föräldrarna innebär både fördelar och nackdelar för barnet, ett förhållande som

familjeterapeuterna Gunnar och Bente Öberg studerat (Hwang & Nilsson 1995 s 244)
Fördelar kan vara sådant som att barnet får en fast punkt i tillvaron och att det blir lugnare för barnet om föräldrarna inte kan hantera sina konflikter.

Nackdelarna kan emellertid vara att det ofta blir tungt för ensamföräldern att på egen hand ta hela ansvaret med både sitt arbete och barnet och att barnet kanske för sällan träffar den förälder som flyttat och när det händer blir det stundom fråga om "söndagsföräldraskap" med biobesök.

Därför har det blivit betydligt viktigare på senare tid med vuxna positiva förebilder för barnen eftersom dessa idag tillbringar allt större del av sin vakna tid utanför hemmet. Många elever efterlyser också en ökad vuxennärvaro i skolan - som en kompensation för en ökad vuxenfrånvaro därhemma.

De vuxna som förebilder är en grundsten i lärarens fostransroll, vilket betyder att deras agerande bidrar till den förståelse som barn och unga får av begreppen demokrati, tolerans och respekt.
(*Demokrati som uppdrag* 2000 s 29)

Ju fler vuxna som är tillsammans med barnen i skolan, både i klassrummet och på skolgården, ju mindre risk för att kränkningar förekommer - och om de förekommer - desto lättare är det att lösa det problem som har uppstått.

Detta har också Tingbergsskolan tagit fasta på och sett till att det finns kamratstödjare och organiserade lekar på rasterna. Kamratstödjaren äter dessutom med eleverna i skolmatsalen. I matsalen, på rasterna och i biblioteket råder nolltolerans; konflikter och okvädingsord tas itu med direkt innan de hinner utveckla sig till större saker och sänder dessutom direkt ut en signal om att ett sådant beteende inte är acceptabelt.

Tingbergsskolans handlingsplan/likabehandlingsplan uppvisar en helhetssyn på skolans uppdrag. Skolan har inte enbart fokuserat på arbetet med värdegrunden utan har sett till att sätta in detta arbete i ett större sammanhang. Man tar hänsyn till "hela människan" på så sätt att man inbegriper även sådana faktorer som att vara en hälsobefrämjande skola. Ledorden i den vision man har är trygghet, trivsel och tillit. För att kunna förverkliga dessa ledord betonar man vikten av hälsa och välbefinnande, man har ett fysiskt pass varje dag. Exempelvis kan man under en lektion när eleverna börjar se lite trötta ut eller det börjar bli lite för pratigt lägga in ett sådant rörelsepass, vilket har visat sig ha positiva effekter på eleverna och deras lärande. I det material som Myndigheten för skolutveckling tagit fram betonas särskilt att det är mycket värdefullt att man, på det sätt som Tingbergsskolan gör, ser sambandet mellan barnens lärande, deras hälsa, deras demokratiska utveckling och deras utveckling till självständigt tänkande och sociala personer. Vidare betonar man i materialet vikten av att ett trygghetsskapande arbete sätts in redan i tidiga åldrar för att nå ett gott resultat, något som Tingbergsskolan gör, när man börjar med värdegrundsarbete och livskunskap redan i förskolan och fortsätter med detta ända till eleverna lämnar skolan efter årskurs 5.

Man kan på goda grunder hävda att Tingbergsskolans värdegrundsarbete ligger väl i linje med de intensioner som den centrala nivån har. Det framgår tydligt, inte bara av intervjuvaran, att så är fallet.

9 Fortsatt forskning

Undersökningen är begränsad till hur en skola arbetar med värdegrundsfrågor och det hade varit av stort intresse att göra en jämförande studie där flera skolor ingår. Dessutom hade det varit intressant att undersöka elevers uppfattning om demokrati och värdegrund för att ur elevperspektivet undersöka hur skolan förmedlar begreppet värdegrund och dess innebörd samt hur eleverna uppfattar detta begrepp i olika åldrar. Det skulle vidare kunna ge en värdefull återkoppling till skolpersonalen när det gäller att utvärdera och vidareutveckla det arbete som bedrivs.

Referenslista

Böcker

Bonniers svenska ordbok (1980). Stockholm: Bonniers.

Dewey, John (1997). *Demokrati och utbildning*, Göteborg: Daidalos.

Englund, Tomas (2000). *Deliberativa samtal som värdegrund*, Stockholm: Skolverket.

Engquist, Anders (2001). *Att växa som vuxen*, Stockholm: Prisma.

Hagström, Ulla-Britt (1995). *Läroplanens värdegrund, Skolledarhögskolans skriftserie 6: Örebro*.

Hwang, Philip & Nilsson, Björn (1995). *Utvecklingspsykologi*, Stockholm: Natur och Kultur.

Myndigheten för Skolutveckling (2003). *Olikas lika värde*, Stockholm: Myndigheten för Skolutveckling.

Persson, Anders (Red.) (2003). *Skolkulturer*, Lund: Studentlitteratur.

Sigurdsson, Ola (2002). *Den goda skolan*, Lund: Studentlitteratur.

Skolverket (1999). *Ständigt Alltid!*, Stockholm: Liber.

Skolverket (2002). *Med demokrati som uppdrag*, Stockholm: Liber.

Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94*, Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Zackari, Gunilla & Modigh, Fredrik (2002). *Värdegrundsboken*, Stockholm: Fritzes.

Skrifter

Kungsbacka kommun (Antagen 2005-05-12). *Kungsbacka kommuns skolplan*, Kungsbacka.

Kungsbacka kommun (2006). *Tingbergsskolans handlingsplan tillika likabehandlingsplan*, Tingbergsskolan: Kungsbacka.

Internet

Statistiska centralbyrån (2005). *Barn och deras familjer 2005. Demografiska rapporter 2006:3*.

Hämtat 2 januari 2007 från

(<http://www.scb.se>) (Barn och deras familjer 2005 Demografiska rapporter 2006:3).

Vetenskapsrådet (u.å.). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Hämtat 21 december 2006 från

(http://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000360/HS_15.pdf).

Intervjufrågor: (lärare)

1. Har behovet av att arbeta med värdegrundsfrågor ökat enligt din mening och i så fall på vilket sätt?

2. Hur ser du på måluppfyllelsegraden? Om man sätter skolans handlingsplaner i relation till Skolverkets mål och intensioner? Anser du att skolans handlingsplaner är anpassade till den kultur som råder på Tingbergsskolan och elevernas sociala sammansättning?

3. Hur arbetar du konkret tillsammans med eleverna i klassrummet med värdegrundsarbetet? Är det något som du betraktar som mer viktigt än något annat? Vilket eller vilka saker i så fall?

4. Märker du någon skillnad mellan hur killar och tjejer tar till sig de normer och värderingar som Tingbergsskolans värdegrundsarbete vill förmedla?

5. Har livskunskap och värdegrund tagit över undervisningen i religionskunskap och på vilket sätt i så fall? Påverkar värdegrundsarbetet övriga skolämnen och vilka i så fall?

6. Hur stor handlingsfrihet har du som lärare att på egen hand lägga upp undervisningen i värdegrundsfrågor i förhållande till skolans handlingsplaner?

7. Uttrycken "kristen etik och västerländsk humanism" återfinns inte i Kungsbacka kommuns skolplan eller i Tingbergsskolans handlingsplan. Varför/varför inte?

8. Varför valde Tingbergsskolan att i värdegrundsarbetet arbeta med "hela människans perspektivet"? Vad anser du om det?

Intervjufrågor: (rektor)

1. Har behovet av att arbeta med värdegrundsfrågor ökat enligt din mening och i så fall på vilket sätt?

2. Hur ser du på måluppfyllelsegraden? Om man sätter skolans handlingsplaner i relation till Skolverkets mål och intensioner? Anser du att skolans handlingsplaner är anpassade till den kultur som råder på Tingbergsskolan och elevernas sociala sammansättning?

3. Hur arbetar du konkret tillsammans med personalen och eleverna med värdegrundsarbetet? Är det något som du betraktar som mer viktigt än något annat? Vilket eller vilka saker i så fall?

4. Märker du någon skillnad mellan hur killar och tjejer tar till sig de normer och värderingar som Tingbergsskolans värdegrundsarbete vill förmedla?

5. Har livskunskap och värdegrund tagit över undervisningen i religionskunskap och på vilket sätt i så fall? Påverkar värdegrundsarbetet övriga skolämnen och vilka i så fall?

6. Hur stor handlingsfrihet har personalen att på egen hand lägga upp undervisningen i värdegrundsfrågor i förhållande till skolans handlingsplaner?

7. Uttrycken "kristen etik och västerländsk humanism" återfinns inte i Kungsbacka kommuns skolplan eller i Tingbergsskolans handlingsplan. Varför/varför inte?

8. Varför valde Tingbergsskolan att i värdegrundsarbetet arbeta med "hela människansperspektivet"? Vad anser du om det?

Intervjufrågor: (kamratstödjaransvarig)

1. Har behovet av att arbeta med värdegrundsfrågor ökat enligt din mening och i så fall på vilket sätt?

2. Hur ser du på måluppfyllelsegraden? Om man sätter skolans handlingsplaner i relation till Skolverkets mål och intensioner? Anser du att skolans handlingsplaner är anpassade till den kultur som råder på Tingbergsskolan och elevernas sociala sammansättning?

3. Hur arbetar du konkret tillsammans med eleverna i med värdegrundsarbetet? Är det något som du betraktar som mer viktigt än något annat? Vilket eller vilka saker i så fall?

4. Märker du någon skillnad mellan hur killar och tjejer tar till sig de normer och värderingar som Tingbergsskolans värdegrundsarbete vill förmedla?

5. Har livskunskap och värdegrund tagit över undervisningen i religionskunskap och på vilket sätt i så fall? Påverkar värdegrundsarbetet övriga skolämnen och vilka i så fall?

6. Hur påverkar skolans värdegrundsarbete ditt arbete tillsammans med eleverna som kamratstödjaransvarig? Hur stor handlingsfrihet upplever du att du har i ditt arbete?

7. Uttrycken "kristen etik och västerländsk humanism" återfinns inte i Kungsbacka kommuns skolplan eller i Tingbergsskolans handlingsplan. Varför/varför inte?

8. Varför valde Tingbergsskolan att i värdegrundsarbetet arbeta med "hela människansperspektivet"? Vad anser du om det?